

Digitales Brandenburg

hosted by **Universitätsbibliothek Potsdam**

ha- Talmud ve-ḥokhmat ha-refu'ah

Kacnel'son, Ieguda-Lejb-Benëmin

ל. י, ווסלנצק.

Berlin, 688 [1927/1928]

שדקה יבתכב מיעגנה תומש.

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9463

שמות הנגעים בכתבי הקודש.

.א.

פרשת נגעים נחנה מאז ומעולם, ותחן ערד עד היום הזה לחוקרי כתבי הקודש ענין קשה לענות בו. אם נאמר לאסוף יחד את כל הפירושים שנכתבו עליה בידי חכמי היהודים מימי חכמי המשנה ועד היום, ואת כל הביאורים שנכתבו עליה בידי חכמי אומות העולם ללשוונותם לגוייהם — אז יהיה לנו אוצר ספרים גדול מאד, אשר לא יספיקו חיי איש אחד לעבור על פני כלם. בלי ספק עוד ימים רבים יעבורו, והפרשה הסתומה הזאת תשאר חתומה לפנינו בשבעה חותמות כמו שהיא היום, ומדי נקרא בה בשום לבב לא נוכל להתאפק מקרוא עם קהלת יחד: „אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני“!

הננו רואים כי המחוקק האלקי יבדיל בין נגעים לנגעים. יש נגעים טמאים ויש נגעים טהורים. כפי הנראה מפשט הכתוב, נגעים טהורים הם מחלות בלתי מתדבקות מאיש לאיש, ונגעים טמאים הם מחלות מתדבקות, שמזהימות את כל הקרב להמנוגע וגם את כל הדברים אשר נגע בהם החולה, ועל כן צוה המחוקק האלקי להרחיק מנוגעים כאלה מיתר בני האדם, ולהושיבם בודד מחוץ למחנה.¹⁾ להכהנים בני אהרן, שבימים הקדמונים היו הם לברם חופשי התורה והחכמה, להם מסרה התורה סמנים קבועים למען ידעו להבדיל בין נגע לנגע. והסמנים האלה מבוארים למראית עין בשפה ברורה ובסגנון טהור וקל להבין מאד. ובכל זאת, אנחנו הרופאים, היודעים על פי הלמוד והנסיון את כל מיני המחלות שבעולם, את כל מראות הנגעים שבכל הארצות והמדינות, אנחנו הרופאים, בקראנו את הפרשה השלש עשרה בספר ויקרא, נעמוד ונשתומם מבלי לדעת עד מה באיזה מחלה הכתוב מדבר. יען כי מכל מיני הצרעה, אשר ידענו ואשר ראינו, אין גם אחד אשר יתאים אל כל הסמנים אשר מעריך לפנינו המחוקק האלקי.

¹⁾ במדרש רבה (ויקרא פ' ט"ז): „ריש לקיש כד היה חמי חד מנחון במדינתא מרגס לחון באבנייא, א"ל: פוק לאחריך לא חוזה ברייחא“ עיין שם. והאבן עזרא אומר: „אדם וכ' ולא אמר איש איש מבית ישראל להבנים הנרים... אחר כי הצרעה היא מתחללים הנדבקים מתחולת אל השלם“. בדרך זו הלכו רוב המפרשים, עד האחרון הרב ר' מ' ד"ר ראבינאוויץ ז"ל בתערוחתו לתרגום הצרפתי של מסכת נגעים. אולם הוא היה גם הראשון לראות כי חלכות נגעים כמו שתן מבוארות במשנה לא יתאימו עם הרעיון שהצרעה היא מחלה מתדבקת. בשנת 1890 הוציא לאור הפרופיסור מינך מקיוב ספר בשם „Проклаза и песь“, שבו יתאמץ לבאר כי הצרעה שבחזרה איננה מחלה מתדבקת, כי אם המחלה הנקראת אצל הרופאים היום בשם ויטילינגה, אבל יען כי פשט הכתוב ועדות דברי הימים מתנגדים להשערתי, על כן יסמוך א"ע על המשנה; ובדבר הזה היה לי לעזר זקן חכמינו הרב הד"ר ראובן קולישער. במקום אחר נעביר את דבריו תחת שבת הבקורת.

אמנם מה שקרה לכתבי הקודש קרה גם לכתבי החול. הספרים המיוחדים לאבי הרופאים, להיפוקרט היוני¹, נכתבו רק מחמש עד שלש מאות שנה לפני סה"נ, ואם כן בזמן יותר קרוב אלנו מכתבי הקודש; ספרי היפוקרט בכל אופן כתובים הם בידי רופאים, בידי אנשים מומחים לאותו דבר, והאמת נתנה להאמר, כי כתובים הם כמעט כלם בותרון הכשר ודעת, ובכל זאת בקראנו את סמני המחלות אשר יתאר לפנינו היפוקרט, נוכל רק לעתים רחוקות להבין באיזה מחלה הוא מדבר.

בנוגע לספרי היפוקרט הנה נוכל לאמר, כי הרופאים הקדמונים, עד אריסטואס², לא חששו בכלל להבחין בין מחלה למחלה על פי סגולותיהן המיוחדות להן. הם השתדלו רק למצוא סמנים כוללים לכל המחלות, להבחין על פיהם, אם מסוכן הוא מצב החולה או לא. בדברים אחרים: בבית ספרו של היפוקרט לא שמו לב אל הדיאגנוזה, כי אם אל הפרוגנוזה. אבל בנוגע אל הפרשה השלש עשרה מתורת כהנים לא נוכל לאמר כזאת, הלא כל עיקרה של הפרשה הזאת לא בא אלא ללמד אותנו דיאגנוזה, כי נדע להבחין בין נגע טמא לנגע טהור. ועל פי התורה הזאת הלא הורו הכהנים ימים רבים כל ימי עמוד המקדש על מכונו, ולכל הפחות כחמשים שנה אחרי חורבן הבית³ — האומנם נשתנה כל כך טבע בני האדם, ואתו יחד גם הנגעים אשר יחלה בהם, עד כי לא נוכל עוד להכירם?

בין הסבות הרבות העומדות לשטן לנו להבין את ספרי הרופאים הקדמונים, הסבה היותר חזקה היא — חסרון ידיעת הלשון שהשתמשו בה הקדמונים. מתפארים הפילולוגים היום כי ידעו את הלשון היוונית על בוריה; אבל שוא יתהללנו. ידיעתם הספיק להם להבין דברי שיר ומליצה, אבל לא דברי חכמה ומדע. בדברי שיר ומליצה לא תזיק „דרך השאלה“ (ר"ל הפקעת המובן של מלה אחת מענין זה לענין אחר), אבל בדברי חכמה ומדע תזיק מאד, אם לא נסיים בדברים ברורים ומדויקים את המובן החדש אשר נתן למלה השאלה. ולדאבונו לבנו היום לא חששו הקדמונים לדבר הזה. בימייהם הבינו אותם הקוראים כל צרכם, יען כי הם השתמשו במלים שהיו שגורות על שפתי קוראיהם, ולנו החיים כאלפים או כשלשת אלפים שנה אחריהם לא דאגו כלל.

ואם בשפת יוון כך, שהניחה אחריה ספרות גדולה ורחבה מאד בכל מקצעות ידיעת בני האדם בימים הקדמונים, על אחת כמה וכמה בשפת עבר, שאין לנו ממנה רק השיר הזה — מעט המלים שבאו במקרה בכתבי הקודש. הנה שתי דרכים לפנינו

¹ היפוקרט חי כחמש מאות שנה לפני סה"נ. אולם הבקורת כבר חוכיחה במזפתים תוחכים, כי לא כל הספרים המיוחדים לו נכתבו בידי, ויש ספרים הנקראים על שמו, אשר נכתבו בידי הלמידים תלמידיו כמאתים שנה אחרי מותו.

² הרופא היווני אריסטואס הקפודקאי חי כחמשים שנה לספח"נ, או כעשרים שנה לפני חוה"ב. בספרו „על סבות המחלות וסמניהן“ (De causis et signis morborum) יתאר ולפנינו את תמלוח המחלות למיניהן בצבעים מזחירים ומדויקים כל כך, עד שירמא לנו כי נראה את החולים כמו חיים לפנינו.

³ א"ר יהודה שבת היה והלכתו אחרי רבי טרפון לביתו, אמר לי: יהודה בני, חן לי סנדלי, ונתתי לו; ופשט ידו לחלון ונתן לי ממנה מקל, אמר לי: יהודה בני בזה שחרתי ג' מצורעים, ולמדתי ממנו שבע הלכות: שהוא של ברוש (מין ארז, Coena)... ומשחרין בפני הבית ושלא בפני הבית ומשחרין בגבולין (חוספתא נגעים ה' ג' — וחובא ג"ב בספרא פרשה מצורע ובירושלמי סוטה פ"ב הלכה ב').

למען הגיע אל הבנת השמות המלאכותיים, כשמות המחלות וסמיניהן, שבאו בכחבי הקודש; ושתי הדרכים האלה גם יחד יוכלו להוביל אותנו לפעמים תוהו לא דרך. הדרך האחת היא — חקירת השרשים שממם נבנו המלים האלה, אבל החקירה הזאת תהיה לפעמים רק למשענת קנה רצוף לנו. נזכור נא כי „דרך ההשאלה“ שמשתמשים בה כל עמי הארץ מימי קדם עד היום הזה להרבות את אוצר שפתם, וסודה לא בשכל האדם כי אם ברוח דמיונו, אשר ישתנה ויתחלף מדור לדור. „דרך ההשאלה“ לא תדע כל מעצור וכל גבול, היא תקרב רחוקים ותרחק קרובים לא על פי משפטי ההגיון העומדים לעולם, כי אם על פי רוח בני הדור החי, והדור הבא אחריו ישתומם וישאל, מדוע נקרא דבר פלוני בשם פלוני, מבלי לדעת איזה יחס יש בין שורש השם ובין הדבר שנקרא השם הזה עליו.

הדרך השנית היא — העיון בתרגומי כתבי הקודש הקדמונים, שנכתבו בעת שהיתה עוד שפת עבר כמעט שפה מדוברת. ובאמת מאושרים אנחנו מאד שיש לנו תרגומים ישנים רבים לכתבי הקודש מה שאין כמוהם לשאר הספרים העתיקים. יש לנו תרגום יוני של שבעים חזקנים שנכתב יותר משלש מאות שנה לפני חורבן הבית; יש לנו שלשה תרגומים עתיקים בלשון ארמית: תרגום אונקלוס ותרגום ירושלמי ותרגום הסורי הנקרא בשם „פשיטא“, ויש לנו גם תרגום בלשון רומי הנקרא בשם Vulgata שנגמר כשלש מאות שנה אחר החורבן . . . אבל בבואנו להשתמש בתרגומים האלה, והנה מכשולים חדשים עומדים לטען לנו. ראשונה: לפעמים לא רחוקה נראה כי מתנגדים המה התרגומים זה לזה בהערכת השמות והוראתם, וזה לנו האות, כי בזמן שנכתבו התרגומים כבר נעלמה ההוראה העתיקה של השמות, או שחללו השמות להיות שגורים בפי עם הארץ. שנית: אף כי היו, לפי הנראה, המתרגמים אנשים גדולים מאד, אבל אין מן הנמנע שיהיה מתרגם זה או אחר בלתי בקי למשל בעניני רפואה, ועל כן לא יכלו לדקדק בלשונו כראוי. ועוד שלישית: בבואנו להשתמש באחד התרגומים להביא ממנו ראיה על הוראת השם הנדון, הנה בצדק יוכלו לאמר לנו: אבל ערבך ערבא צריך! כי מנין אתה יודע את ההוראה הנכונה שהיתה בימי המתרגם לשם הזה בלשון יון או בלשון רומי, שממנו אתה מביא ראיה לדבריך. למען הסיר את המכשול השלישי הזה, עלינו להביא עצות מרחוק ולהעמיק חקר בדברי חכמי הרופאים שחיו בזמן המתרגם, למען מצוא את ההוראה שהיתה אז להשם הזה. אבל, כאשר אמרתי למעלה, לפעמים גם הערב הזה לערב הוא צריך, ואין לדבר סוף.

אחרי אשר ערכנו לפנינו את כל המכשולים, אשר נוכל לפגוש על דרכנו, נחשוב למשפט כי בכל זאת אין אנו בני חורין להבטל מן המלאכה הזאת. לא נרגיע את רוחנו בתקות שוא כי נכוון בחקירותינו אל האמת עצמה, אבל אם יצלח בידינו רק להתקרב מעט אל האמת, הנה לא לשוא יהיה עמלנו.

ב.

עוד משכבר הימים נהגו חכמי הרפואה להשתמש בתמונות קבועות ומסוימות, לציון בהן את שמות המחלות למיניהן. על פי רוב יבנו השמות האלה בלשון יונית (ובעקבותיה גם בלשון רומית שמשתמשים בה הרופאים) על שני פנים:

(א) אל שורש השם בלשון יוון (או רומית) יוסיפו בסופו את הסיום itis. למשל, השם Pleura הוראתו: צלע, דופן החזה, והוסב אח"כ גם להקרום המתוח על הצלעות מבפנים וגם על הקרום המכסה את הריאה. אם נוסיף אל שורש השם את ההברה itis, והיתה Pleuritis — כאב הדופן או דלקת קרום הריאה. הגרון יכונה בשם Larynx, ומזה Laryngitis — דלקת הגרון. הכבד תכונה בשם Hepar, ומזה Hepatitis — דלקת הכבד. Nephras הוראתו — הכליה, ומזה Nephritis — דלקת הכליות.

(ב) אל שורש השם יוסיפו את הסיום osis או asis. למשל השנהב או הפיל יקרא בלשון יוון — Elephans; ומן השם הזה נגזר השם Elephantiasis, שבו קראו היונים הקדמונים לנגע הצרעת, הנקרא היום בשם lepra, מפני שיש במחלה זו דברים דומים לסגולות השנהב. השם Helmins הוראתו בלשון יונית תולעה, וממנו נגזר השם Helmintiasis למחלת התולעים בבני מעיים, או בהאברים הפנימיים בכלל. השם Tuberculum בלשון רומי — הוראתו גבנון קטן או יבלת קטנה, הצומחת על העור או בהאברים הפנימיים של האדם, ומזה נהגו הרופאים (בהוסיפם אל המלה הרומית את הסיום היוני osis) לסמן בשם Tuberculosis את מחלת השחפת, שמקורה ביבלות קטנות מאד, אשר תצמחנה במחלה זו לאלפים ולרבבות בהריאה או בשאר האברים.

מן המלים המעטות האלו אנחנו רואים כי בהסיום itis משתמשים אנחנו לציון דלקת אבר ידוע על ידי שנוסיף אל שם האבר את הסיום הזה, בעת אשר בהסיום osis נשתמש בהפצנו לסמן מחלה בלתי תלויה באבר ידוע, כי אם מחלת הגוף בכלל, בקחתנו לשורש השם סבה קרובה או רחוקה של המחלה הזאת, או שם בעל חי או צמח הדומה בסגולותיו לסמני מחלה זו.

את שתי התמונות האלה נחלו להם רופאי הזמן עוד מרופאי יוון הקדמונים; אבל בעת שהרופאים היום ישתמשו במשקלי השמות האלה תדיר — לסמן בהם כמעט את כל המחלות הנודעות לנו היום, השתמשו בהם הרופאים הקדמונים רק לעתים רחוקות. סבת הדבר הוא כי הקדמונים לא ידעו את נתוח האברים הפנימיים בכלל, ועל כן לא יכלו גם להכיר ולהבדיל את המחלות למיניהן על פי מושבן באבר זה או באבר אחר. וגם את סבות המחלות ואת סגולותיהן ידעו רק מעט מאד, ועל כן נמצא למשל בכל שמות ספרי צלזוס הרומי הקורא בשמות יונים לכל המחלות הנודעות בימיו, רק כעשרה שמות הבנויים במשקל אחת משתי התמונות אשר זכרנו.

ועל כן מה נתפלא מאד לראות כי העברים הקדמונים, עוד בראשית ימי היותם לעם, כבר ידעו להשתמש בתמונה ידועה ובמשקל קבוע לציון בו את שמות רוב המחלות הנודעות להם. בשימנו לב אל שמות המחלות שבא זכרן בכתבי הקודש, אז נראה כי רובם בנויים על משקל פֶּלֶת, כמו: בְּהֶרֶת, דְּלֶקֶת, שֶׁחֶפֶת וכו'. נקל להבין כי לפי חקי ההברה העברית ישתנה המשקל הזה על שני פנים: אם תהיה האות השניה של השורש (ע' הפעל) ר' שאיננה מקבלת דגש, אז יבוא תחת האות הראשונה של השורש (פ' הפעל) קמץ תחת פתח, כמו: צְרַבְתָּ, שְׁרַבְתָּ, ואם תהיה האות האחרונה של השורש (ל' הפעל) ע' או ח', אז יבאו שני פתחים תחת שני סגולים, כמו: סֶפַחַת, קֶדְחַת וכו'.

אם נספר אחד לאחד את כל השמות הבנויים על משקל פֶּלֶת שבא זכרם בכחבי הקודש, אז נמצא אותם עשרים ושמונה במספר ואלו הן:

(15) שֶׁפֶת (שם כ"ז ט"ז)	(1) בְּהֶרֶת (ויקרא י"ג ב')
(16) שְׁרֵטַת (ויקרא כ"א ה')	(2) גִּבְחַת (שם שם מ"ב)
(17) שְׁלֶכֶת (ישעיה ו' י"ג)	(3) דְּבִשָּׁת (ישעיה ל' ו')
(18) אֲדָרַת (בראשית כ"ה כ"ה)	(4) דְּלֶקֶת (דברים כ"ח כ"ב)
(19) אֲפִלַּת (ירמיה י"ד ה')	(5) וּפְלֶת (ויקרא כ"ב כ"ב)
(20) בְּרִקַּת (שמואל כ"ה י"ז)	(6) וְלֶפֶת (שם כ"א ב')
(21) גִּחְלַת (ישעיה מ"ז י"ד)	(7) סַפְחַת (שם י"ג ב')
(22) טַבְעַת (שמואל כ"ד כ"ז)	(8) עֲרַת (שם כ"ב כ"ב)
(23) וּפְשַׁת (תהלים צ"ה ה')	(9) עֲצָבַת (משלי י' י')
(24) לְהִבְתֵּי-שְׁלֶחֶת (יהונקאל כ"א ג')	(10) פְּחַחַת, תַּחַת פְּחַחַת (ויקרא י"ג כ"ה)
(25) צְלַחַת (מ"ב כ"א י"ג, משלי י"ט כ"ד)	(11) צְרִיבַת (שם י"ג כ"ז, משלי ט"ז כ"ז)
(26) צְמַרַת (יהונקאל י"ז ג')	(12) צְרַעַת (ויקרא י"ג ב')
(27) צַפְחַת (ש"א כ"ו י"א)	(13) קַדְחַת (שם כ"ז ט"ז)
(28) קַלְחַת (ש"א ב' י"ד)	(14) קַרְחַת (שם י"ג מ"ב)

אם נוסיף אל הרשימה הזאת גם את השם צֶלְקַת¹ (שפירושו — מכה שנגלדה זה מעט, אבל לא כל צרכה), הנזכר רק בדברי בעלי המשנה (ספרא תזריע ה' ו'), אז נראה כי מן העשרים ותשעה שמות הבנויים על משקל פֶּלֶת, שמונה עשר מהם הם שמות מחלות שונות שרובן בגוף האדם בכלל או בעור בשרו. על דבר ביאור השמות האלה לפרטיהם עוד נדבר להלן. אולם על שלשה שמות יוכל להיות כי ימצאו עוררים על אשר העמדנו אותם במערכת שמות המחלות, ועל כן עלינו להצטדק.

בשם דבשת תקרא החוטרת הגמלים; לא מפני שהיא בעצמה תחשב למום ומחלה, כי אם מפני שדרכה להיות תמיד נכחשת ונפצעת מהמשא שנותנים עליה, ומפני שהיה מנהגם לרפא את פצעי החוטרת בדבש שהדבש², ולפי זה יסמך השם דבשת לא את החוטרת הבריאה, כי אם את החוטרת הנפצעה.

השם עצבת הוא לדעתי גם שם מכה כואבת. השרש עצב ענינו לא רק תוגה ואבל, כי אם גם כאב בבשר הגוף, כמו: בעצב תלדי בנים (בראשית ג' ט"ז), שברור הדבר שהאשה תרגיש בלדתה כאב בגופה אף על פי ששמהה היא בלבה. ומזה השם עצבת — לא רק יגון ודאבון לבב, כי אם גם פצע וחבורה בבשר האדם. והעד על זה היא המליצה: ומחבש לעצבותם (תהלים קמ"ז ג'), מפני שיש חבוש לפצע ומכה טריה, ואיך חבוש ליגון ודאבון נפש.

¹ כן לפי דעתי הקריאה הנכונה, ולא צֶלְקַת כמו שמנקד הרב הד"ר לעזרי בספר המליך לתלמודים ומדרשים, גם בדבר שורש המלה נראה לי שאינו מן השרש צֶלַק = בקוע, כי אם נגזר מן שלק שפירושו בשל יחזר מדאי.

² שבת קנ"ד ע"ב: הדבש למאי חזיא? לכתחא דגמלא.

שלכת אמנם איננו שם מחלת אדם, אבל נשירתו עליו העצים בימי החורף חולשת האילנות היא ומחלתם, ועל כן יסמן העברי אותה במשקל פעלת כמו שיסמן את מחלות בני האדם.

ג.

אם נתבונן אל השרשים, שהשתמש בהם העברי הקדמוני לבנות מהם שמות כל המחלות למיניהן, אז נראה, כי כמעט כלם שאולים המה משני עולמות של מושגים: ממושגי האש והחום וממושגי עולם הצמחים. א) עוד בטרם למד האדם להבדיל בין מחלה למחלה על פי מושבה בגוף האדם פנימה, עוד בטרם ידע להכיר את כל הסמנים השונים אשר בהם תגלינה המחלות הפנימיות לעינים, כבר ידע את הסמן היותר מובהק לכל המחלות, שאינן נמשכות לימים רבים. רגש החום אשר ירגיש החולה, כמו היתה אש יוקדת בקרבו, רגש החום אשר ירגיש כל איש בתחו את ידו על ראש החולה, וביחוד בתחו את ידו על שחיך קודה אשר יצמח בבשרו — הכריח כבר את האדם לקרוא למחלות כאלה בשם החורף, קדחת, דלקת¹⁾, febris, inflamatio, כן קראו היוונים לשחיך הרע הבוטח כהחלי אש, בשם carbuncul, antrax בלשון רומית, углиевик בלשון רוסיא, והראוי להקרא בשפת עבר בשם גחלת²⁾. כמו כן נראה כי את הקליפה השחורה כפחם³⁾, eschara, המכסה לפעמים מכה טריה או מכות אש, קרא העברי בשם צרבת, שם שנגזר מן השרש צרב הדומה בחוראתו אל השרשים הקרובים אליו במבטא — זרב, צרף, שרף. וכן נקרא בלשון המשנה הגלד הרך והאדום, אשר נראה על פני כל מכה שנרפאה זה מעט בשם צלקת, שלדעתי הוא מן השרש שלק, כלומר עור מבושל ושלוך ולהבדילה מן המכה שלא נגלדה עוד הנקראת בשם „בשר חי“.

¹⁾ בלשון ארמית תקרא קדחת בשם צמירחא (פסחים כ"ה ובשאר מקומות) מן הפעל צמר = חטם, החטום. אל חטם הזה תקביל החמונה העברית צמרת, שאולי היתה לפני כתי למחלת הקדחת, ואח"כ הוסב השם לגזע עץ הארו (יחזקאל י"ז ג'). מה ענין קדחת או מחלה בכלל אצל עץ ארו — זאת לא נוכל עתה לדעת, מפני שקשה עתה להבין את היחס ואת קרבת-הרעיון שהיה אצל הקדמונים בין שני המושגים האלה. כי דרך החשאלה היא כדרך האניה בלב ים. אולי נקרא הארו בשם צמרת, על שם שראוי הוא לחסקת ולחטם, כמו שנקרא שער הרחלים בשם צמר, על שם שהוא מחמם את הגוף. פה נעיר עוד כי הפשיטא מתרגם דלקת (דברים כ"ח ב"ב) בשם שלחביחא, שהוא מקביל אל השם העברי שלחבת. גם השם העברי ברכת וש לו בלשון סורי שם מקביל לו לסמן מחלת עינים ידועה: ברכת = קטרקטה.

²⁾ יש לשער, כי כן היה באמת שם הנגזר הזה בעברית, ורק אח"כ הוסב השם הזה בדרך מליצה לגחלי אש ממש, ואולי גם השם לחבת היה נרדף לקדחת או לדלקת, ואח"כ הוסב גם ללחב אש ממש ולראש החנית. יש להעיר ג"כ, כי בשמות: צמרת, גחלת לחבת ושלחבת ושחמשו רק חבויאים האחרונים.

³⁾ השם Eschara (עשער, בראנדשארף, cyprii) לדעתי הוא שם עברי במקורו, ושרשו סכר, ומה השם אסכרה (ע"מ אזכרת) להמחלה הממארת: diphtheritis, על שם הקרומים והקליפות, הסוכרות במחלה זו את בית חבליעה ואת הנרוץ, ועד נאמן לי על זה: אריטאוס הקפודקאי בספרו חנוכה למעלה, בדבריו על הדיפטריטיס יאמר: כי המחלה הזאת אשר תקרא בשם אסכרה (eschara) נמצאת רק בארץ מצרים ובארץ סוריא, ועל כן תקרא בשם מכה סוריא (De caus. et sign. morb. acut. Cap. IX). מזה נראה ברור כי ידיעת המחלה הזאת עם שמה יחד באה להיונים מארץ ישראל, ורק ברבות הימים הוסב השם אסכרה (eschara) גם לקליפות שעל המכות בכלל, אם שאינן נמצאות בחוץ הנרוץ.

ב) מצד שני, נגעי העור השונים הגדולים לפעמים ככמוהין וכפטריאות על גוף האדם, הזכירו להאדם הקדמוני מחזות שונים מהיי הצמחים, ועל כן גם לקח מהם שרשים לשמות אשר יסמן בהם את הנגעים. את הגבנונים הגדולים או הקטנים, אשר יצמחו ויתנשאו לפעמים על שטח העור, קרא בשם יבלת (tumor או בלשון רוסיא — нарост) על שם שדומה לירבול וצמח השדה. לנגעים רבים אחרים, אשר יתנשאו על העור בתמונות קליפות עבות או דקות כקשקשת של דגים (crusta, lepas) אשר בהקלפן מן העור ישובו לצמחה עליו שנית, קרא העברי בשם ספחת או מספחת, מפני שהם דומים לספוח השדה הצומח מבלי אשר יזרע מתחלה.¹⁾

רוב הנגעים לא יבואו בתמונת מכה יחידה, כי אם במספר רב, ודומים לזרעונים זרועים ומפוזרים על פני כל הגוף או חלק ממנו. לנגעים כאלה קרא העברי בשם צרעה, שם נגזר מן השרש „זרע“²⁾, ולפי זה יהיה השם צרעת לא „שם המין“ מיוחד למחלה ידועה, כי אם „שם הסוג“, ר"ל שם כולל לכל הנגעים המפוזרים כזרעונים זרועים על פני עור הגוף. אמנם אע"פ שהשם צרעת היה בעצם וראשונה „שם הסוג“, אין מן הנמנע שיתהפך אחרי כן בפי העם גם לשם המין לסמן נגע עור מיוחד, כמו שנראה למשל בהשם קדחת, שהמון העם משתמש בו לקדחת הבאה בסירוגין, בעת שבעצם וראשונה הוא שם כולל, או יותר נכון סמן כולל לכל המחלות שבהן חום הגוף עולה על חום הגוף הבריא, והתורה הלא דברה בלשון בני האדם.

גם להתגלות הנגעים על עור האדם ישתמש העברי במלה שאולה מהיי הצמחים, ויאמר „אם פרוה תפרח הצרעת בעור“ (ויקרא ר"ג ר"ב), או „נגע צרעת היא בשחין פרה“ (שם שם כ'), או „שחין אבעבועות פורה באדם“ וכו' (שמות ט' י') — דבר

¹⁾ השרש ספח — הוראתו גידול, צמיחה והוספה (י — סק = ספ — ח), וממנו יצא גם השם משפחת. פרופיסור קפאזי בהצעה לספרו של העברא „על מחלות העור“ § 326, ישער כי השם העברי ספחת הוראתו כשם הערבי סתפאתי Sahaphāti (בסורוס האותיות) הנמצא אצל אבן סיני. בשם הזה יכנה אבן סיני נגע הראש הנקרא אצלנו בשם eozema capitis או crusta laeoa, שבו יכוסה עור הראש בקליפות וקשקשים. — אנכי לא לחלוק על קאפאזי באחי כי אם לחוססו על דבריו. אמת הדבר כי השם ספחת, (כאשר איננו להלן) הוראתו קליפות וקשקשים, אבל שורש השם הוא עברי, ודחת קרוב לשער כי התגלגל השם ובא בשינוי מעט לאבן סיני, מאשר נאמר החפך, כי אין לשם הזה שורש בלשון עברית ולקוח הוא בסורוס האותיות מלשון ערבית. ושפח ח' את קדקוד בעת ציון פירושו ח' יכסה את קדקוד בקליפות וקשקשים, ולא כמו שפרש הפרופיסור מינד (ספר הג'ל צד 98) בשם געזניוס שפשייר ח' את שערותיהן.

²⁾ כל מי שיש לו רק ידיעה מעטה בשפת עבר, יודע הוא כי יש שרשים רבים שבהם ז, צ מתחלפות זו בזו, כמו זוח = צוח; זעק = צעק; זוחרו = צוחרו; מזער = מצער; זרב = צרב; עלו = עלץ; נחו = נחץ; פרו = פרץ (עיון שני השרשים האחרונים האלה בספרו של בן-זאב), ועל כן חבוץ לא אוכל מח זה הניע את חוקריהלשון לנזור אומר כי לאין לשם צרעת שורש בשפת העברית, ועל כן יאלצו לנו אל השפות המצריות והערביות למצוא לו שם שורש. געזניוס ופירשט והחולכים בעקבותם יאמרו כי שורש השם הוא בערבית צרצ שהוראתו — הפיל לארץ, דכא לארץ. ומזה השם צריע בערבית — שבת ושוט לסוס, מן המקור הזה יצא גם השם למחלת הנכפה ומן המקור הזה יצא גם השם צרעת לנגע ורוע, כלומר שה' הפץ דכאו ושלח עליו את הנגע הזה. יאמרו נא מביני דבר איזה משני הביאורים יותר מתקבל על הלב.

שכיוצא בו אנהנו מוצאים גם אצל היוונים והרומים, שגם הם קראו להתגלות הנגעים בשם פריחה: *exanthesis* או *effloratio*.

ד.

ננסה נא עתה לבאר לנו את שמות המחלות וסמניהן שבאר בפרשת נגעים. „אדם כי יהיה בעור בשרו שאת ספחת או בהרת והיה בעור בשרו לנגע צרעת, והובא אל אהרן הכהן או אל אחד מבניו הכהנים“.

אם יצוה המחוקק האלהי להביא אל הכהן את כל איש, אשר ימצא בו אחד משלושת הדברים האלה, אז אי אפשר לאמר שיהיו שאת ספחת ובהרת שמות מחלות ידועות הנבדלות אשה מרעותה ומכל שאר הנגעים שבכולם על ידי סמנים מיוחדים לכל אחת מהן. הן מספר הנגעים שיוכלו לבוא על האדם רב הוא מאד, ומאין ידע המון העם, שאותו יצוה המחוקק להביא את המנוגע אל הכהן, כי הנגע הזה הוא שאת או ספחת, או גרב או ילפת או כל צרה שלא תבוא. הרי הדבר הזה דומה למי שאומר לחברו: אם יחלה בנגד בטיפוס הבטן או בטיפוס החוזה, או בטיפוס הכתמים, וקראת לרופא למען יגיד לך באיזה טיפוס חלה בנגד. היתכן לאמר כדבר הזה?¹

כמו כן לו היו שאת ספחת ובהרת שלשתן סמני מחלה קרובים זה לזה בסגולותיהם, ונבדלים זה מזה רק בהבדלים דקים מאד, עד שרק טביעת עין של איש מומחה ובעל נסיון תוכל להבחין ביניהם; לו היו שאת, ספחת ובהרת, (כמו שידמו רבים) שמות מיוחדים וקבועים בלשון הרופאים הקדמונים למדרגות שונות של צבע הלבן — איך ימסור המחוקק את הדבר הזה להמון העם, אשר לא למד חכמת הרפואה, ואיננו יודע להבחין בין הסמנים הדקים האלה? אם הצבע הלבן הוא הסימן היחיד של הצרעת הטמאה, מה לו להמון העם לדעת את שמות המדרגות השונות של הצבע הזה, אשר לא יודע להבדיל ביניהן? די לו לדעת כי עליו להביא אל הכהן את כל איש שתהיה בהרת לבנה בעור בשרו, ועל הכהן לשפוט אם שאת הוא או ספחת או נגע אחר, שאינו מטמא את המנוגע.

¹ רש"י מפרש: שאת וספחת וגי' — שמות נגעים הן ולבנות זו מזו. וגם מה שכחוב להלן „ומראה הנגע עמוק מעור בשרו“ מפרש רש"י — „כל מראה לבן עמוק הוא כמראה חמה עמוקה מן הצל.“ בדבריו אלה נשען רש"י ושאר המפרשים שהלכו בעקבותיו על דברי הספרא: „מה לשון שאת? מוגבהת, (מובהקת) כמראה הצל שהם גבוהים ממראה החמה. מה לשון עמוק? עמוקה כמראה חמה שהם עמוקים מן הצל.“ אולם המאמר הזה אם נבין אותו כמו שהבינוהו המפרשים, מלבד שהוא תחום וסחום מפאת עצמו ומחנגד לשבע המציאות, הנה הוא מחנגד גם כן למה שכחוב בספרא לפני זה: „שאת זו שאת, בהרת זו בהרת; ספחת שני לבהרת ומראהו עמוק שני לשאת“; כי אם נבאר את הדברים האלה לא כפשוטם כי אם עמוק הוא מה שלבן ביותר, א"כ תחיה התולדה של שאת לבנה מן השאת, מה שחנגד בכל איפן אל התלכה שבמשנה. במקום אחר נשוב אל המאמרים האלה, ונבאר אותם לפי פשוטם, ואז נוכיח כי דברי הספרא אינם דברי דרוש בעלמא, כי אם דברים עתיקים מיוסדים בחכמת הרפואה. אולם רש"י האומר כי כל מראה לבן עמוק הוא (וכן היא גם דעת הרמב"ם ביד חזקה, הלכות טומאת צרעת פ"א ו') בהגיעו אל הפסוק, ואם בהרת לבנה היא עמוק אין מראה מן השער, נאלץ לתודות על האמת ולאמר: „לא ידעתי פירושו, כי אם לבנה היא מדוע אין מראה עמוק? ואם השאת היא ג"כ לבנה מדוע היא גבוהה כמראה הצל?“ — וכל עמל הרמב"ן (בפירושו על החזקה) והכסף משנה ושאר המפרשים לצאת מן הסבך הזה נשאר מעל.

אם כן ברור הדבר, כי שאת ספחת ובהרת הם שלשה סמנים כוללים לנגעים שונים, עד שאין נגע בעולם שלא יהיה בו אחד משלשת הסמנים האלה, והסמנים האלה פשוטים מאד, ונראים לעין כל, עד שיוכל להכירם גם איש מהמון העם. כל נגעי העור למיניהם, הטמאים והטהורים, שיש בהם סכנה ושאיין בהם סכנה, אי אפשר שלא יהיה בהם אחד משלשה דברים אלה: או שיראה חסרון בעור הבשר, או שיהיה במקום הנגע איזה דבר עודף על עור הבשר שמסביב, או שלא יהיה לא חסרון ולא עודף, כי אם שנוי הצבע בלבד. השאת הוא החסרון בעור הבשר, הספחת הוא מה שנספת ועודף עליו והבהרת הוא שינוי הצבע בלבד.

אולם לא את כל מי שיראה בעורו חסרון, עודף או שנוי הצבע יצוה המחוקק האלהי להביא אל הכהן. התורה דורשת להביא אל הכהן את האדם שנמצא בו אחד משלשה דברים אלה רק אם יהיו לנגע צרעת. בשם „נגע“ תקרא כל מחלה הבאה על האדם בידי שמים, אבל לא בידי אדם ולא על ידי סבות נראות לעין.¹ אם יהיה בעור איש פצע (Vulnus) על ידי החוץ בסכין או דקירה בחנית, אם תעלה בעורו אבעבועה (Pustula) מפני שנכוה באש או במים רותחים, או אם תעלה על בשרו חבורה (Echimosus) אדמדמת, או מעין חכלת מפני הכאה באבן או באגרוף, כל הדברים האלה וכיוצא בהם אינם לא נגע ולא צרעת, הדברים האלה לא יתדבקו מעולם מאדם לאדם, ועל כן לא נחשב לטמא גם האדם אשר ימצאו בגופו.

הנה כי כן אל סוג החסרון יחשבו: א) מכה טרייה² (ulcus) שהיא הריסה והשחתה ברקמת העור, עד שנראה בחוץ המכה פנימה בשר חי³ הפולט נסיוב (serum) או מוגלה (pus). ב) מכה שנרפאה והגלדה, אבל השאירה אחריה חסרון ברקמת העור, ומראה הגלד או הצלקת (cicatrix) הוא עמוק מעור הבשר שמסביב. שני דברים אלו נטראים בשם שאת שענינו — שריפה והריסה.⁴ אולם שבעים

¹ מן הפסוקים: וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים ואת ביתו (בר' י"ב י"ז), ופס אדם לא ינוגעו (ח' ע"ג ח'), יפול מצדך אלך וכו' — ונגע לא יקרב באחלקי (שם צ"א), אנחנו למדים כי חשם נגע חונה על מחלה מהחלכת ומדבקת מאדם לאדם. ובזכרנו כי על פי התורה תאיש החולה במחלת הזוב (gonorrhoea) אם יגע בו איש בריא יטמא, תעלה על לבנו החשעיה, שאולי על כן חונת חשם נגע על מחלות מדבקות מפני שהם באים על ידי נגיפה (contagio). ואם כן יהיה פירוש חשם נגע morbus contagiosus. כן ישער ג"כ הר"ר גרוזענבערג במאמרו (o физическом состоянии евреев. Евр. Обзор. за Апрель 1894).

² לדעתו חשם מכה טרייה הוראתו מכה לחת, ומזלת מים או מוגלה. וגם לחי חמור טרייה (שופטים ט"ז ט"ז) הוראתה — לחת ומזלת מים, כנראה מן הספור שם. תמצית השורש טרד, וממנו אולי גם חשם „מטר“ לגשם, כלומר חולה וזילוף של מים. ומן השורש הזה אולי גם הפעל טָרָא בסורית. כמו „שקל מהנחו מרא טרא באפיה“ (תמיד ל"ב).

³ בשר חי — הוראתו בשר אדם בלתי מבושל, ותעד: ולא יקח ממך בשר מבושל כי אם חי (שמואל א' ב' ט"ז). ומחית בשר חי בשאת יהיה ענינה גדול וצמיחת בשר אדום (granulatio) בחוץ הצלקת.

⁴ אבן עזרא יבאר שאת מלשון שריפה: והמשאת החלה (שופטים כ' מ'), וישאם דוד ואנשיו (ש"ב ח' כ"א). ומזה בלשון המשנה: בראשונה היו משיאין משואות (רח"ש כ"ב). במקרא יש לנו ג"כ שאת בשון ומניה בחוראת פצע או מכה טרייה: השאת וחשכר (איכה ג' מ"ז), שחברו מוכיח עליו שהוא מכה ותריסה בנות. אבל אפשר הדבר, כי שאת היא מלה מצרית ותוראתה „מכה טרייה“;

הזקנים יתרגמו את המלה הזאת *Oolij* שענינו מכה מגלדת או צלקת. התרגום הסורי הנקרא בשם פשיטא יתרגם שאת — שומתא, שפירושו מכה או גלד שעל המכה, כי גם את השם צרבת יתרגם הפשיטא בשם שומתא. ואונקלוס יתרגם את השם פעם עמקא ופעם עמיקתא ופעם עומק¹. ורק וונתן בן עוזיאל שיתרגם שאת — שומא זקיפא, ר"ל יבלת נשאה, כנראה דרך אחרת לו בביאור השם הזה.

לעודף על רקמת העור יחשבו: א) יבלת על העור (*tumor*); ב) אבעבועה מלאה מים או מוגלא (*pustula*); ג) צרבת (*crusta*) על מכה שעוד לא הגלידה והיא מכוסה בקליפה עבה כהה או לבנה, שסופה לפול בהגלד המכה; ד) קליפת לבנות כשלג הנוצצות לפעמים כעין השבלול והצומחות בנגעים ידועים על העור ונקלפות ממנו על נקלה כסובין או כקשקשת של דגים דקה (*lepis* בלשון יון, *squamma* בלשון רומית, *Schuppen* בל"א, *чешуи* בלשון רוטית) כמו שנראה זאת ביהוד במחלת העור הנקראת היום אצל הרופאים בשם *psoriasis* — כל זה יכול להיות נכלל בשם ספחת; אולם כאשר נראה להלן, בשמוש הלשון הונח השם הזה רק על הקליפות והקשקשים לבד. הפשיטא יתרגם את השם ספחת קלפיתא וונתן בן עוזיאל יתרגמו קילופא — שהוראתם מה שיקלף מן העור כקשקשים של דגים.² אונקלוס יתרגם ספחת עדיא, שפירושו דבר שמתנשא על העור ונספח אליו. ורק הוולגטא יתרגם ספחת — *pustula*, וע' הזקנים יתרגמוהו *Siquasla*, שפירושו סמן של איזה נגע. והתרגום האחרון הזה אם אין להביא ראיה ממנו על פירושו, הנה גם לא יתנגד לו.

בפירוש השם בהרת לא נחלקו התרגומים, כי הוא יורה על כתמים לבנים, בהירים או אדמדמים.

ה.

במאמר הכתוב „היה בעור בשרו לנגע צרעת“ נוכל להבין את השם צרעת על שני פנים, או במובנו הכולל — נגעים זרועים על פני עור האדם, או במובנו המסוים למחלה ונגע ידוע, או יותר נכון לסוג של מחלות ידועות שהיו נקראות

מפני שבתפירוט המעריציני של עבערס בהתחקו האשכנזית מצאתי כמה פעמים את המלה *Saat* בהוראת מכה טריה, כמו שנראה ברור מהמשך הענין.

¹ הוראת השמות עמקא, עומק — ברורה מאד עד שאין כל ספק שדעת אונקלוס מתנגדת למאמר הספרא: „מה לשון שאת? מוגבתת, כמראה הצל שחם גבוהים כמראה המה, מה לשון עמוק? עמוקה, כמראה המה שחם עמוקים מן הצל“. ולחנם יגע הרב נחן אדלער בפירושו לאונקלוס להתאים את דבריו עם מאמר הספרא, כי אם גם נאמר שעמקא של אונקלוס איננו כמשמעו, כי אם הוראתו לבנונית יחירה, הלא סוף סוף יהיו פה שני הפכים בנושא אחד: השאת הוא גבוה ועמוק כחמה וצל בבת אחת. גם ממה שנמצא בגמרא (חולין ס"ו): „ת"ר עורב, זה עורב; כל העורב להביא עורב העמקי, ומפרש שם הגמרא „עמקי — חיזורא כמראה המה עמוקה מן הצל“, אין מזה ראיה כי המלה „העמקי“ הוראתה לבן יותר מדאי, אמח הוא כי עורב העמקי (כלומר העורב הדור בעמקים ובנחלים) הוא לבן, אבל דברי הגמרא אינם אלא לסימן וחידוד בעלמא. כי מן שם התואר עמוק לא יחבן לעשות שם חיחס „עמקי“; שם חיחס בלשון המשנה יבנת על פי רוב רק משם עצם המסמן שם איזה מקום כמו ביתי מן בית, מדברי מן מדבר, ועל כן גם עמקי מן עמק, אבל לא יחבן לבנות למשל משם התואר ארוך שם חיחס ארוכי או משם תחאר קצר — קצרי.

² ספיר וקשקשת (ויקרא י"א י"י) מתרגם אונקלוס ציצין וקלפין, וב"ע מתרגם ציצין וקילופין, הפשיטא מתרגם גפא וקלפא וע' הזקנים מתרגמים *Πετηνυια και λεπιδης*.

בפי המון העם בשם כולל „צרעת“, להבדילם משאר מחלות שהיו נקראות בשם גרב או ילפת וכי. מן הכתובים: והנה ידו מצרעת כשלג (שמות ד' ו'), והנה מרים מצרעת כשלג (במדבר י"ב ו'), ויצא מלפניו מצרע כשלג (מלכים ב' ה' כ"ז) — אנהנו למדים, כי הונה השם צרעת בלשון העברים על נגע לבן הדומה במראהו ללבנת השלג.¹

שבעים הזקנים והוולגטא דקדקו לתרגם את השם צרעת לא במובנו הכולל כי אם במובנו המסוים. במקום הזה כמו בכל הכתובים שבאו אחיו בפרשה זו, ובכל שאר המקומות שנזכר שם זה בכתבי הקודש², יתרגמו תמיד את השם צרעת לא בשם כולל לכל הנגעים exanthema, או בשאר שמות של נגעים שנמצאים לרוב בלשון יון, כי אם בשם lepra שהוא שם למין או לסוג ידוע של נגעים. ובזכרנו כי התרגום היוני על התורה נעשה בזמן שבית המקדש היה קים — ויותר משלש מאות שנה לפני החורבן — בזמן שדיני הצרעת היו עוד נשמרים ונעשים יום ויום על פי מצות התורה, והמצורעים הטמאים ישבו מחוץ לעיר, הכל היו רואים אותם; בזכרנו כי בימים ההם ישבו היוונים והיהודים בערבוביה בארץ ישראל, ואי אפשר היה שלא ידעו היוונים איזה מין נגע קראו היהודים בשם צרעת, ואיזה מצורעים הרחיקו מן המחנה — בזכרנו את כל אלה, על כרחנו אנו צריכים להודות, כי ידעו המתרגמים ליונית איזה מחלה או איזה סוג מחלות יקרא בפי היהודים בשם צרעת, ואיך תקרא המחלה הזאת בפי היוונים. אם גם נאמר שמתרגמי התורה ליונית ישבו לא בארץ ישראל, כי אם באלכסנדריא של מצרים, אם גם נאמר שלא היו המתרגמים בקיאים בחכמת הרפואה ולא היו יכולים להבדיל בין מחלה למחלה, גם אז יכולים אנהנו להטיל ספק באמיתת תרגומם רק בנוגע לדברים פרטיים ולאמר שטעו ותרגמו למשל את השם ילפת בשם הנאה לגרב, או לחיפך; אבל בנוגע לצרעת, דבר שהיה נראה וגלוי לעין כל, דבר שהיה נוגע לא רק לאנשים פרטיים כי אם לחיי החברה כלה, דבר כזה אי אפשר שיעלם גם מאדם פשוט ואין צריך לאמר מאנשים גדולים, שתרגומם מעיד רוב החכמים.

יוסף פלאויוס בספרו „קדמוניות היהודים“³ בדברו על דתי בני ישראל על פי תורת משה יאמר, כי המחוקק צוה להרחיק מן הערים את כל האנשים שתחיה צרעת (λεπρα) בבשרם... כי להמצורעים (λεπροίς) לא היה כל שיה ושוג עם יתר בני האדם, כי הם נחשבו כמתים... בכל פעם ופעם ישחמש בהשם לעפרא. והנה זה האיש יוסף בן מתתיהו הלא חי בזמן שבית המקדש היה קים והוא היה כהן ובקי מאד בתורת הפרושים, וישב בארץ ישראל, ועל כן אי אפשר שלא ידע איזה מחלה או איזה מין מחלות היה נקרא אצל העברים בשם צרעת ואצל היוונים בשם לעפרא.

הנה כי כן למען דעת איזה מחלה, או איזה מין מחלות היה נקרא בפי היהודים בשם צרעת, עלינו לחקור איזה מחלה או איזה מין מחלות היה נקרא בפי היוונים בשם lepra.

¹ הרעיון הזה לא חדש הוא, וכבר הביאו החכם האנגלי Balmano Squire; הפרופסור מינך (בספרו הנ"ל 68) דחה את הרעיון הזה רק בקש.

² במדבר י"ב, מלכים ב' ה' כ"ז, מלכים ט"ו ה', דברי הימים ב' כ"ז ו"ט כ"א.

³ Antiqu. III, II, 2...⁴

השם *λεπρα* מוצאו מן *λερας* שפירושו קליפה וקשקשת בכלל (*чешуя*) והונח על הקשקשים שיצמחו בנגעים רבים על עור האדם, ובמובן זה ישמש בהשם הזה בכל מקום אבי הרופאים היפוקראטס¹) וכל הרופאים שבאו אחריו, ובמובן זה השתמשו בו גם שבעים הזקנים, כמו שיבאר דבריהם המפרש איסידור הספרדי (*Prokaza и песь 84*) *lepro vero cutis* (asperitas squamosa lepidae herbae similis, unde et nomen sumpsit אמרנו למעלה צמיחת קליפות וקשקשים כאלה היא היא הנקראת ספחת בלשון הכתוב (לפי חרוגים יב"ע והפשיטא), עתה נשאל את עצמנו באיזה מחלה תעלה ספחת כזאת על העור?

7.

ידיעת הנגעים תלמדנו כי מחלות העור, שבהן יתכסה הנגע בספחת של קשקשים, רבות מאד ושונות זו מזו תכלית שינוי, יש מהן מסוכנות ויש שאינן מסוכנות, יש מהן מתדבקות ויש שהן בלתי מתדבקות; ועל כן לא למותר נחשוב להביא פה משלים אחדים לתועלת הקוראים שאין להם ידיעה במקצוע של חכמה זו²), ועל ידי זה יחברר להם גם כן מה הוא עמוק מן העור? מה הוא פשוט הנגע? ושאר מושגי הנגעים.

¹) הפרופיסור מינך, בפרק הראשון מספרו הנ"ל, אסף אחד לאחד את כל המקומות בספרי היפוקראט שזכר בהם השם לעפרא ומסוים, כי לא נוכל לרדת לסוף דעתו של היפוקרט: איזה מחלה יכנה בשם לעפרא. לא ידענו אם באמת לא ידע זאת ה' מינך או בצדקה עשה את עצמו כאינו יודע שהיפוקרט לא כיון לשום מחלה, כי אם לסמן של מחלות רבות. הקדמונים עד אריסטואיס לא ידעו בכלל לחאר מחלה שלמה מסוימת בכל סוגיה. ובכל המקומות בהיפוקרט שהביא ה' מינך, השם לעפרא ביאורו חמיד קשקשים על העור או גם בכיס השחן.

²) למען הקל על הקורא את הבנת הדברים אשר יבואי הלאה, הנני לבאר בדרך קצרה את בנין העור בכלל ואת חבניה הלשכות שמהן הוא נרקם. העור הוא הקרום המכסה את כל הגוף ומשמש לשני דברים: א) להגין על העצמות ועל שרירי הבשר שהוא מחובר אליהם; ב) על ידי עצבי ההרגשה המסתעפים בו היה יהיה גם כן לאבר של חוש המישוש. על שטח העור מלמעלה יראו בו קמטים ושרטוטים דקים, ביהוד על כפות הידים והרגלים, וגם גומיות קטנות מאד שהן פתחי הצינוריים של מצינות הזיעה ושל נרתיקי השערות הצומחות על פני כל הגוף, עבות על הראש והזקן ודקות כמוך (*lanugo*) על שאר חלקי העור, מלבד כפות הידים והרגלים. אם ננזור בסבין את העור מלמעלה למטה ונביט על הגזרה הדקה בעד זכוכית מגדלת, אז נראה כי העור בכלל הוא בניי משלשה שטיחים שונים זה מזה, השטיח האמצעי יקרא בשם עצם העור (*corium*) והעליון יקרא בשם מכסה העור (*epidermis*) והתחתון יקרא בשם התחת העור (*hypodermis*).

א) עצם העור מרוקם מרקמת החבור. עיין לעיל, "רמ"ח אברים" ששם בארתי את עניני הרקמות המשוזרות מוחטים דקים מאד המהודקים זה עם זה. על שטחו העליון יתנשאו עליו גבונים קטנים כעין פיטומות של דדים. הפיטומות הן שני מינים: יש שיכנסו בהן ראשי פצולי העצבים, וישמשו להרגשה, ויש שיכנסו בהן צינורי הדם הדקים וישמשו להספק מוזן למכסה העור מלמעלה, הנבנה מרקמת הרצפה (*epithelium*) שאין צנורי הדם מהפצלין בחוכה. מלמטה למעלה יעברו בשטיח של עצם העור צנורות של מציני הזיעה ושרשי השערות.

ב) השטיח התחתון, הנקרא ג'כ המשבצת שתחת העור, מרוקם מרקמת-חבור רכה

א) מחלת הגרב (eczema) השכיחה מאד ביהודי בעור הילדים, תגולה לפנינו בתמונות שונות. התמונה הראשונה היא גרב של אבעבועות (eczema vesiculosum). על ידי פעולת הדלקת יזיעו צינורי הדם שבהעור מחוכם מים, שמחכנסים בין עור הקרן ובין רשת של מלפיגי, ועל כן יתנשא עור הקרן כאבעבועה. אם יגדל שטח המים מצינורי הדם ועור הקרן הרך יקרע, אז נראה לפנינו את התמונה השנייה: הגרב הלח או הילפת¹ (eczema madidans), שבו עור הנגע מתאדם מאד ומזיע מתוכו זרב של מים זכים או עכורים במדה מרובה מאד. הזרב הזה יתיבש מפעולת האויר עליו ויתהפך לקליפה צהובה עבה ומכוערת מאד. התמונה הזאת היא הנקראת בלשון המקרא בשם החרס (eczema crustosum), מפני שדומה הקליפה לנבלי חרס. אבל יש אשר שלא תגיע הדלקת לידי זיבה, ורק עור הקרן יתרכך ויתחיל להתפצל ולהתקלקל, ואז נראה לפנינו את הגרב היבש או גרב הקשקש (eczema squamosum) יבש ומכוסה בקליפות וקשקשים לבנים. מלבד ההכוך הנורא שתערור המחלה הזאת, אין בה כל סכנה לא להחולה ולא להאנשים הסובבים אותו. הגרב שנתרפא לא ישאיר אחריו כל רושם וצללקת בהעור. אולם יש שיבוא הגרב בתמונת מחלה מורדת (e. chronicum) אשר לא תרפא לימים רבים;

נוחה להחפשט ועשויה מעשה רשת, בחוץ עניבות הרשת מונחים אשכולות של רקמת השומן (לשכות גדולות מלאות חלב). בחוץ השטיח הזה נמצאים ג'כ מציני הזיעה. מעין הזיעה דומה לכדור קטן צנוק מצינור דק מקופל הרבה פעמים, והצינור הלך ומתארך למעלה מעוקל עקלתון כחמינה השלטלה ופתוח על שטח העור החיצון. השטיח הזה שבין עצם העור ובין בשר השרירים הוא עב אצל אנשים בריאים ושמינים ודק אצל אנשים כחושים ועל מקומות הגוף ששם אין שומן מצוי כמו על עפעפי העינים.

ג) השטיח העליון או מכסה העור יחלק גם הוא לשני שטיחים, התחתון יקרא בשם רשת של מלפיגי (על שם המנתח הגדול מלפיגי שחקר על הדוח ארכר הזה) והוא מרוקם מרקמת הרצפה, מלשכות עגולות העומדות צפופות זו אצל זו. הרקמה הזאת הכסה את הפיטומת של עצם העור ותמלא את המקום הפנוי בין הפיטומת. השטיח העליון יקרא בשם עור הקרן, מפני שהוא מרוקם מלשכות הרצפה שנתיבשו מפעולת האויר עליהן ונתחפכו לחומר הקרן. הלשכות האלה הן עגולות ודקות כקשקשים של דג קטנות מאד ומונחות זו על גב זו כאריות על גבי לבנה.

מכסה העור וורד ומתקפל גם אל הגומת שבהעור ומרצף את נרתיק השערות, ולפיכך אף על פי ששרשי השערות נעוצים בחוץ השטיח האמצעי, בכל זאת השערות מקבלות את מוינן ואת גידולן מלשכות הרצפה שנתקפלו למטה, ועל כן העור כלו בנוי גם הוא מלשכות הרצפה שנתחפכו לחומר הקרן. העור הוא בנוי כשפופרת הלולה ומלאה חומר רך כמדה. בשרשו יתעבה העור כמין בצל, מנוקב בתחתיתו ומתוודק על פיטומת היוצאת מתחתיתו של הנרתק. הבצל הוא כלו מרוקם מלשכות עגולות של רקמת הרצפה, ובמדה שהלשכות האלה הן פרות ורבות ירחק גזע השער למעלה, וזהו גידולו של השער.

מזה נראה שגידולו של השער הוא משרשו ולא מצמרתו, מה שכבר ידעו גם חז"ל (עקרו מלבין וראשו משחיר טמא, עקרו משחיר וראשו מלבין טמא — נגעים פ"ד ד'). מצדי השער נמצאים מציני חשוך, שצינוריהם נפתחים אל נרתיק השער. מן המעינות האלה יוצא שומן למשוך את השער לבל יתקלקל מחום האויר. עוד עלינו להזכיר כי בלשכות הרצפה של רשת מלפיגי ובלשכות השער נמצאים גרגירים של חומר הצבע (pigment), הגרעינים דקים כאבק ולפי רבות חומר הצבע אי מיעוטו ישתנה צבע העור והשערות אצל בני האדם. לעת הזקנה יכלת ויאבד אבק הצבע מגזע השער, ועל כן ילבין.

¹ לפי ביאור החלמד (בכורות מ"א) ומסכים עם כל התרגומים, ילפת זו חוויית שפירושה אבעבועות. והגמרא מוסיף שם שהוא יבש מבפנים ולא מבחוץ.

ואל גרב מורד כזה כיון הכתוב¹: ובגרב ובחרס אשר לא הוכל להרפא (דברים כ"ה כ"ז).

ב) שחפת העור או הנגע הנורא הנקרא אצל הרופאים בשם זֶאֲבָת, (lupus, או волчанка בלשון רוסיא) ואשר ישים לפעמים שמות בפני האדם ויאכל מעור ועד בשר וגם עד העצמות יגיע², כאשר ידענו היום סבת הנגע הזה הם המתגים (bacillae) שמצא החוקר הגדול קאך בניהם וניעם של החולים בשחפת הריאה, ועל כן החשב בצדק למחלה מהדבקת. תחת מכסה העור יגלו גבנונים (tuberculi) קטנים מאד, מגודל גרעוני דוהן עד גודל עדשים, במספר רב צפופים זה אצל זה, עד שיהיו יחד לנגע אדמדם אחד. אחרי כן יקבל הנגע הזה אחת משתי התמונות: א) הגבנונים יתרככו וימקו והנגע יהפך למכה טרחה (lup. exulcerans), ויען כי על גבול המכה בעור הבשר הבריא יולדו יום יום גבנונים חדשים אשר ימקו גם הם, על כן תאכל המכה על כל סביביה; או אם פשה חפשה המכה רק אל עבר אחד, אז תהיה למכה זוחלת (lupus serpiginosus). ב) יש אשר יתרככו הגבנונים וימקו, אבל לא יפתחו החוצה, כי אם יבלעו בתוך הבשר. ומקום הנגע מבלי אשר יהפך מתחלה למכה טרחה, יעשה צלקת מכוסה בקשקשים שנקלפות ונופלות מעליה, עד שתהפך הצלקת לבהרת לבנה שמראה שפל מן העור, אפס כי על גבול הצלקת מסביב יולדו בתוך העור הרצנים חדשים, שימקו ויהפכו גם הם לצלקת לבנה המכוסה בקשקשים. וכן תלך הבהרת הלבנה הלוך ופשה, הלוך וגדול. התמונה הזאת היא אשר תקרא בשם זֶאֲבָת נֶקְלָפָת (lupus exfoliatus).

ג) יש מחלת העור שכל עיקרה הוא רק בהקשקשים האלה שזכרנו, ואשר לה יאות באמת השם lepra של היוונים, המחלה הזאת תקרא אצל הרופאים היום בשם psoriasis או lepra graecorum, ואנחנו נקראנה בשם שפחת³. על עור הבשר וביחוד על המרפק ועל הברכים יגלו הרצנים אדמדמים וקטנים מאד כזרעוני דוהן, שיתרחבו מהרה עד גודל עדשה או עד גודל אגורה כסף. מיד אחרי הגלותם יתכסו הרצנים בקליפה עבה של קשקשים לבנות ונוצצות ככסף או כשבלולי פנינים. הקשקשים מרוקמות מלשכות של עור הקרן שתפרינה ותרבינה במחלה זו למאד מאד. מספר הנגעים יגדל מהרה ואחרי ימים אחדים מראה עור הבשר של החולה דומה כמד זרקו על כל גופו מייסיד ונקלטו עליו טפות של סיד רבות (p. guttata). בראשית המחלה הקשקשת מחוברת אל העור היטב ולא בנקל תקלף ממנו, אך אחרי עבור

¹ השם גרב מוצאו מן הפעל גרף, שענינו גריפה וחכוך באצבעות היד הנכפפות כעין מגיפה, ועל כן גם תקרא חיד הכפופה בשם אגרוף, ע' הזקנים יתרגמו את השם קרב - psora שפירושו ג"כ גריפה וחכוך, הוולגאטה מתרגמת גרב - scabies מן הפעל scabere שענינו ג"כ גרף וחכוך. כנודע יקרא היום בשם scabies (בל"י yecotea) נגע הדומה במראהו לגרב, רק שסבתו הוא מין מנה או שממית ידועה הנכנסת תחת עור הקרן, ואשר תעורר גרוי וחכוך נורא מאד בעור הבשר. למען הבדיל בין המחלה הזאת ובין הגרב הפשוט, הנני מציע לקרוא את המחלה הנקראת היום אצל הרופאים בשם scabies, גרבת. פה אמצא מקום לתעיר, כי הכמי החלמוד כבר ידעו כי הגרב היבש והגרב חלח הן רק תמונות שונות של מחלה אחת (עיי' מסכת בכורות מ"א).

² רופאי העור הגדולים העברא וקאפאזי מצאו עקבות המחלה הזאת גם בספרי היפוקרט ובספרי צעלוס וישערו כי היתה המחלה הזאת מצויה מאד אצל המצרים הקדמונים.

³ יוחר מכל נגעי העור ראוייה היא הפסוריאזיס לתקרא בשם שפחת, אבל למען הבדילה מן השפחת הכתובה בתורה, קראנו לה „שפחת“ בשין שמאלית.

ימים אחדים יכהה הנגע, והקשקשים תתרופפנה, ועל ידי הכוך קל תחקלפנה מן העור. הנגע הזה עלול הוא גם לפשיון; הטפות יש אשר תלכנה הלוך והתרחב על סביבותיהן, בשעה שבמרכזן ישוב העור לאיתנו, ואז יקבל כל נגע ונגע תמונת טבעת (p. annularis); ואם תפגושנה טבעות שתיים או שלש בסביבותיהן זו את זו, אז ינומר הגוף בציוורים ותמונות שונות, כמראה האופן בתוך האופן. אבל יש אשר תתרחב המחלה על פני הגוף לא על ידי פשיון של כל נגע ונגע, כי אם על ידי שיפרחו נגעים חדשים על המקומות הבריאים ולפעמים פרוח תפרח הצרעת וכסתה את כל עור המנוגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הרואים, עד שיהיה כולו הפך לבן. ואז תקרא המחלה בשם שפחת כללית (psoriasis univ. versalis).

המחלה הזאת לא תסבב כל מכאוב וכל צער להחולה מלבד מה שתקוץ נפשו בה מאד, ויש אשר תרפא המחלה מבלי להשאיר אחריה כל רושם על גוף החולה, אבל אחרי ימים רבים או מעטים תשוב שנית וכלה לא תרפא לעולם.

אחרי הגרב — השפחת היא מחלת העור היותר מצויה. המחלה הזאת איננה מתדבקת מאדם לאדם. אמנם כי בשנת 1880 הודיע הרופא לאנג מעיר וויקן כי צלחה בידו למצוא בקשקשי הפסוריאזיס את המחג המעורר מחלה זו; אבל קול לאנג היה כקול קורא במדבר, כי לא הסכימו רופאי הדור לדעתו. אבל לזאת הסכימו כל הרופאים, כי המחלה הזאת מתנחלת מאבות לבנים, ובדבר ההתנחלות היא כמעט היחידה בכל נגעי העור. ואם נמצא את חכמי התלמוד¹⁾ מיעצום „לא ישא אדם אשה לא ממשפחת נכפין ולא ממשפחת מצורעין“, אז קרוב הדבר לשער כי רק אל מחלה זו כונו בעצתם. אמת הדבר כי גם מחלת העגבת (syphilis) מחלה מתנחלת היא, אבל את העגבת יוכל להנחיל לבניו רק איש שנפגע בעצמו במחלה זו, ולא אשה שקרובה מנוגעים בה. את מחלת השנהבת היונית (elephantiasis graecorum) או הלעפרא של רופאי זמננו חשבו לפנים גם כן למחלה מתנחלת, ולא למחלה הבאה על ידי נגיעה (contagio) כמו שנחשבת היום. ועל כן יוכל להיות שכווננו בעלי התלמוד למחלה זו, ובאמת כאשר נוכיח להלן ננועי השנהבת היונית היו נקראים בפי חכמי התלמוד פעם בשם מוכרשחין ופעם בשם מצורעין ואולי גם בשם „בעלי ראחן“. בכל אופן הדבר מוטל בספק אם כווננו להפסוריאזיס לבדה או לשתי המחלות גם יחד.

עוד סגולה אחת יש למחלה זו, אשר נחשוב לנחוץ למשוך לב הקוראים אליה. איש כי ינגע פעם אחת בימי חייו בנגע הפסוריאזיס, או אם גם לא התנגע מעודו ורק שהוא ממשפחה שהנגע הזה מצוי בה, אז אם יהיה שחין או מכות אש בעורו, או כי יעשה בו פצע וחבורה בידי אדם — מיד יתכסה מקום הגירוי בעור בשרו בקשקשים לבנות של מחלה זו. ואם יעמיד לו למשל האומן קרניידם, אז יתגלה הנגע במקום ההוא בתמונת טבעת עגולה.

עוד עלינו להוסיף כי המחלה אשר תארנו עד הנה, תקרא בפי הרופאים בשם שפחת פשוטה (ps. vulgaris), להבדילה משפחת העגבת (ps. syphilitica) הדומה אליה לפעמים בכל פרטיה, עד כי נחוצה טביעת עין של רופא מומחה להבדיל בין שתי המחלות האלה.

¹⁾ יבמות דף ס"ד ע"ב. עיין מאמרנו זיבת דם מתנחלת.

ד) הגזזת או האבעבועה הגזזת (herpes tonsurans). סבת המחלה הזאת הוא צמח דק ממפלגת הפטריאות (trichophyton) הנראה רק על ידי שפופרת מגדלת (עד כדי שלש מאות פעמים) בתמונת חוטים דקים מאד. הצמח הזה יכה שרשיו בעור הקרן, וישתרג בין לשכות הרצפה שמהן נרקם הקרום הזה, וישלח שרשיו גם בנרחיקי השערות ויפרה וירבה שם מאד, ומשם יעלה ויצמח גם בתוך גזעי השער למעלה מן העור, וישחית וירכך אותן עד אשר ישברו בנקל כחציר יבש ויגזזו.

על העור יגלו כתמים קטנים עגולים ואדמדמים, אשר ותנשאו רק מעט מאד על שטח העור הבריא, ובימים אחדים יגיעו עד גודל אגורת כסף; ואז נראה כי מרכז הנגע יתעמק מעט, „כמו נלחץ באצבע“ ויחכסה בקשקשים דקות כסובין, וזר אדום מסביב לו כטבעת. בעור רך וענוג הטבעת האדומה משובצת לפעמים באבעבועות קטנות כזרעוני הדוחן. במדה שילך הנגע הלוך ופשה מסביב, יכלו הקשקשים ויאבדו במרכזו והעור ישוב שם לאיתנו, הזר האדום יהפך גם הוא לבן ויחכסה בקשקשים המוקפות מסביב בטבעת אדומה של אבעבועות כאופן בתוך האופן. לפעמים יגדל מספר הנגעים האלה מאד לכסות בטבעותיהם את כל עור החולה, אשר מלבד רגש החיכוך לא ירגיש כל כאב בבשרו. זאת היא תמונת הנגע על עור הבשר.

אולם אם יהיה נגע הגזזת על הראש או על הזקן או בכל מקום מכוסה בשער, אז העגולים המכוסים בקשקשים יעשו קרחה. אולם השערות לא ינתקו משרשם, כי אם יגזזו למעלה משטח העור, עד כי היה למשל בפרי הרופאים, כי דומה מקום הנתק לשדמת בר אחרי הקציר. אולם גם השערות, שנשארו בתוך הנגע ואשר מסביב להנגע, ישתנו במראיהן ויהפכו לבן כאלו שיבה זרקה בהם, או כאלו כסה אותם איש באבק־עמילן, כמו כן ישתנו גם גזעי השערות הנגזזות אשר בתוך הנגע. ואם פשה תפשה הגזזת מסביב, לא ישוב מרכזו לאיתנו, כאשר ראינו זאת בעור הבשר שאין בו שער, ויש אשר ילך הנגע הלוך ופשה עד אשר יעשה כל הראש קרחה.

הגזזת היא מחלה מתדבקת מאדם לאדם ומאדם לבהמה ומבהמה לאדם. ועל כן תהיה לפעמים למחלה מהלכת (epidemia), וביחוד תתפשט בבתי הספר ובבתי המקלט לאנשי חיל. החום והליחות הן הסבות היותר מצויות להתפשטות המחלה הזאת, ועל כן נמצא תמיד כי קירות הבתים ששם נמצאו חולים כאלה מכוסים תמיד בכתמים ירקרקים של קומניית (Schimmel). כתמים כאלה נראים אז גם כן על הבגדים ועל נעלי העור¹⁾ (צרעת הבתים וצרעת הבגדים). המחלה הזאת תרפא בנקל, ולפעמים תרפא גם בלי עזרת רופאים.

הננו מבקשים את קוראינו לשום עין ולב אל תמונת המחלה הזאת, כי עוד נדבר על אודותיה הלאה בבראנו לדבר על הצרעת האמורה בתורה.

ה) המחלה הממארת הנקראת היום בשם לעפרא או שנהבת של היונים, (Aussatz) *prokaza*, (elephantiasis graecorum) ובלשון ערבי ג'דאם או אלבארס ואשר נקראנה אנהנו בשם „שנהבת“ סחם, נחשבה בימי הביניים ועד הימים האחרונים אצל מפרשי

T. Humann, Lehrb. der Hautkrankheiten 1873, S. 536. ¹⁾

התורה ואצל הרופאים בכלל שזו היא הצרעת האמורה בתורה¹, עד שקמו העברא וקפאזי והכניסו מעט אור בחשכת השאלה הזאת.²

השנהבת איננה מחלת העור בלבד, כי אם מחלת כל הגוף. עיקר מושבה הוא בהעצבים, אבל התגלה על העור בנגעים שונים, ותשחית מעור ועד בשר, מן האברים החיצוניים ועד האברים הפנימיים גם יחד. עוד מכבר חשבו רבים את השנהבת למחלה מתדבקה, אך זה כחמש עשרה שנה עלתה בידי הרופא אדמונד האנזקן לגלות את המתג של מחלה זו המתקרב מעט בסגולותיו אל המתג שמצא החוקר קאָד

(¹) וזו לשון הרב עובדיה ספורנו הרופא בפירושו על התורה: „שאת או ספחת או בהרת כלם מיני צרעת הן, ומראיתן לבן כמו שבא בקבלה, ואין בהן ממיני הצרעת שספרו הרופאים, וזלתי המרפא ואלבארס והנתק. אמנם שאר מיני הצרעת החזקים שספרו שהם סרטן לכל הגוף, בכלל הם נוטים אל האודם והשחרות, לא חטמאם התורה כלל“. בשם מרפא, כאשר נראה לתלן, היתה נקראה אצל הרופאים הקדמונים וגם אצל העברא וקפאזי אחת מחמונות השנהבת.

(²) בספרי היפוקראט לא נמצאו עקבות המחלה הזאת כלל. צעלוס (53 לפני סה"ל) היה הראשון שהזכיר את המחלה הזאת בקיצור נמרץ וקרא אותה בשמה elephantiasis. אבל צעלוס כנראה מדבריו, לא ראה את המחלה הזאת בעיניו, ויחאר אותה רק על פי השמועה. אריסטאוס הקפודקאי (שמניו שנה לסה"ל) כיר התגיון ובשריון החתבונית הטובים עליו, ויחאר את המחלה הזאת כמעט בכל סמניה המדבקה, ויקרא אותה ג'כ בשם שנהבת וגם בשם satyriasis, שפירושו „ריח הזנות“, מפני שהרופאים הקדמונים חשבו כי אצל החולים בשנהבת הגבר תאור המשגל מאד. אולם בראשית ימי הביניים, כאשר נשכחה החכמה היוונית, והרופאים החלו לתרגם לשפת רומא את ספרי חכמי הערבים, יצאה שגגה מאתם להיגם את השמות ג'כֶּאֶם או אלבארס לא בשם שנהבת הנאה להם כי אם בשם לעפרא, ואת השם שנהבת נתנו למחלה אחרת שכל עיקרה היא התעבות העור (pachydermia) וביחוד עור השוקים, עד שבאמת דומת רגלי חולה כזה לרגלי השנהבת, והשם הזה נשאר להתעבות העור עד היום הזה. אולם השגגה הקטנה הזאת משכה אחריה שגגות אחרות רבות וגדולות, כי בראות רופאי ימי הביניים כי שבעים חוקנים ותרנגו את השם צרעה שבכחבי הקודש בשם lepra, חשבו לחזום כי הצרעה היא היא הג'כֶּאֶם או הלעפרא כאשר כנו אותה בשגגה, ויען כי בימים ההם היה כבוד התורה גדול מאד בעיני כל הרופאים, ויען כי הרופאים בימים ההם למדו לדעת את המחלות ואת סימניהן לא על פי הנסיון ומראה העינים, כי אם מפני ספרים ועל פי דרכי הפלפול ושקול הדעה, על פן הוסיפו אל סמני השנהבת (lepra) חידושים להם גם את כל הסמנים שנהנת התורה לצרעה, ומה יצאה מבוכה גדולה, כי חדלה השנהבת להיות מחלת מסוימת בסמנים קבועים, והרופאים נאלצו לחשוב לשנהבת מחלות אחרות שאין להן כל ענין וכל יחס אליה, ובלבד שתתאים השנהבת בכלל אל סמני הצרעת האמורים בתורה. ובראותם כי התורה החשוב את הצרעה למחלה שחולל להרפא, ויחצו משפט מעוקל שגם הלעפרא או השנהבת היוונית היא מחלה שתוכל להרפא, אפ"י שאיש לא ראה זאת מעולם. מזה יצא ג'כ כי מתרגמי התורה האחרונים, (למשל לושטער) מתרגמים את השם צרעה Aussätz ויחצוהו הסלאווי проказа.

אולם מימות העברא ואילך הסכימו הרופאים לקרוא להתעבות העור בשם „שנהבת הערבים“ elephantiasis Arabum, ולחמלה הממארת ג'כֶּאֶם ואל בארס (проказа) בשם לעפרא או „שנהבת יוניה“, ויען כי השם לעפרא הוראתו הנכונה הוא קליפות וקשקשים, על כן קראו לחמלה אשר קראנו אנחנו בשם שפחה — psoriasis או הלעפרא של היונים, אפ"י שבאמת השם לעפרא אצל היונים, כמו שנראה זאה משימוש השם הזה בספרי היפוקראטס, לא היה מיוחד למחלה ידועה, כי אם היה שם כולל למחלות רבות שסימןן הכולל הוא ספחת של קליפות וקשקשים. ועל כן יכול להיות שבימי שבעים חוקנים, שאז לא נודעה עוד השנהבת כמחלה בפני עצמה, נכללה גם היא בהמושג לעפרא, לכל הפחות אותם החולים שנראו קשקשים בנגיעתם. אבל קשה עלינו להסכים לחעברא וקפאזי (стр. 2) האומרים כי השבעים השתמשו בתרגום בהשם לעפרא במובן שנוחנים לו רופאי הזמן הזה. להשערה הזאת אין ידים לא מן התורה עצמה ולא מהרגום ע' חוקנים.

בשחפת הריאה ובשחפת העור. בטרם תתגלה המחלה בכל סמניה המובהקים יחוש החולה לפעמים רגש הליאות בכל אבריו. מעת לעת תפרחנה בעור בשרו אבעבועות שחן גדולות, שהן נרפאות אבל חוזרות ושבות אליו כמה פעמים. ויש אשר תפרחנה על העור בהרות אמוצות כהות, ולפעמים גם לבנות, שעוברות ושבות גם הן, ורק אחרי ימים רבים תתגלה המחלה באחת משלוש תמונותיה: א) שנהבת הגבנונים; ב) שנהבת הכתמים; ג) שנהבת של חסרון ההרגשה — שעל פי רוב מעורבות הן זו בזו בחולה אחד.

בשנהבת הגבנונים (*I. tuberosa*) יצמחו על עור הפנים ועל הידים והרגלים יבלות עגולות, כחצי פלח האגוז; צבע הגבנונים צהוב או אדמדם כהה או כעין נחושת־קלל, ביהודי ותנשאו גבנונים כאלה על המצח ועל גבות העינים ששערוותיהן נושרות והן נעשות תלולות, עד שפני החולה דומים למראה פני האריה. ומזה יצא השם *leontiasis* למחלה זו. הגבנונים יש אשר ישארו שנים רבות בלי כל שנוי, ויש אשר יתרככו הגבנונים ויאבדו וישאירו אתריהם רק ספחת דקה של קשקשים שנקלפות מעט מעט מן העור, ועל מקומם תשאר בהרת כהה ועגולה שמראה שפל מן העור, במרכזה היא לבנה, ועל סביבה היא אדמדמת כהה (העברא). אבל יש אשר יתהפכו הגבנונים למכות טריות ולשחין מורד — ובמצב כזה החולים נקראים בדבריו הז"ל בשם מוכי שחין.

שנהבת הכתמים (*I. maculosa* אלבארס, מורפיא בפי הרופאים העתיקים): הכתמים, מגודל השקל עד גודל פיסת היד, יש שהם חלקלקים ונוצצים כמו משוחים הם בשומן, ויש שהם מכוסים בקשקשים דקות כסובין, מראהם איננו שפל מן העור, ולפעמים גם יתנשאו מעט על העור. צבע הכתמים הוא שונה מאד: מעין הגפרית ואדמדם כהה ועד הצבע השחור, אבל יש שהם לבנים, יען כי יחסר ויאבד במקום הנגע אבק הומר הצבע (pigment) הנמצא אצל אנשים בריאים בלשכות הרצפה של מכסה העור¹, ואם יחסר הומר הצבע במכסה העור, אז יחסר גם בהשערות שהן מקבלות מזונן ממכסה העור, ועל כן ילבינו כשער איש שיבה².

שנהבת של חסרון ההרגשה (*I. anaesthetica*): במקום האבעבועות או על הכתמים הלבנים או הכהים שזכרנו למעלה יאבד חוש ההרגשה עד שנוכל לדקור את המקום המנוגע במחט או לכוות באש והחולה לא ירגיש כל כאב, כמו כן תאבד

¹ כן יעידו העברא וקאפאזי בספרים שזכרנו למעלה צד 42.

² כן יעיד הרופא האמריקני Hillis שעסק ימים רבים במחלה זו. (דבריו מובאים במאמרו של לאססטר על דבר הצרעת *Ziemssens Hdb. der speciellen Pathologie u. Therapie T. XVI*). אולם הפרופיסור מינד מקיוב בספרו *Прокса и песь* שהזכירנו למעלה יעיד כי הריבה לחקר את המחלה הזאת בקאיקו ובמדינת טורקיסטאן, ורק לעתים רחוקות ראה כתמים לבנים או שער לבן במחלת השנהבת. ועל כן יגזור אומר כי כל הרופאים שראו כתמים לבנים כאלה שער בדבר, שנתחלפה להם המחלה הנקראת *песь* או *vitiligo* בשנהבת. גם אני הכותב שלא הנחתי כמעט גם מקרה אחד של שנהבת בפטרבורג שלא החבוננתי בו, לא עלתח בידי לראות אצל מוכי השנהבת כתמים לבנים עם שער לבן, אבל „לא ראינו איננו ראינו“ ויכול להיות כי מה שיקרה בימים אלה רק לעתים רחוקות קרה יום יום בימים הראשונים. ואנחנו רואים כי אריטאוס היוני שלא נוכל לחשוך אותו כי כתב את ספרו בידח כתבי הקודש, אחרי אשר הוא קורא למחלה זו בשם שנהבת ולא בשם לעפרא, גם הוא זוכיר, כי בכל מקום אשר יחפשט הנגע בעור חבשר ימותו השערות, הן נעשות דקות ולבנות לפני בוא זקנה ואחר כך הן נושרות (De caus. ect. lib. II, Cap. XIII).

ההרגשה גם על מקום הגבנונים. מעט מעט יתפשט אבדן ההרגשה מסביב גם על המקומות שלא נשתנו כלל.

אל אבדן ההרגשה ילוח מעט מעט גם קלקול פרנסת האברים, צנמת (atrophia). העור במקום הנגעים יתדקק ויחיש ויתכסה בקמטים כעור של זקנים באים בימים. אחרי כן יתדקקו ויתקשו גם שרירי הבשר שמתחת להעור, ואם יהיה זאת על הפנים אז תשונה חזות פני החולה מאד לעורר שמה וזעה בעיני כל רואיו, "מאשר יאבדו ויכלו שרירי העפעפים, העפעף העליון תלוי למטה ויכסה את העין, העפעף התחתון ירד מטה גם הוא ויתרחק מגלגל העין, והעינים הגלויות תמיד נעשות טרוטות וזולגות דמעה, בתוך החוטם תגלינה גם כן מכות טריות שמביאות לידי הריסת סחוס החוטם והוא נעשה חרום. על ידי כליון שרירי השפתים המקיפים את הפה, השפה התחתונה מתרחקת מן השניים ונופלת למטה. הריר יורד ונוזל מן הפה, והדבר הזה יתן להחולה חזות פנים של חסר-דעה." (1)

שרירי הידים יחרסו גם הם, פיסת היד תתדקק, והאצבעות המכוסות בגלד דק ונוצץ מעין האפר תכפפנה כאגמון עד כי לא יוכל החולה להשתמש בהם. ויכן כי יחסר חוש ההרגשה בהאברים, על כן יפצע על כל אשר יפנה מבלי משים ומבלי להרגיש זאת, ועור בשרו ינוסה במכות טריות (בשר חי) אשר תמאנה להרפא. מעט מעט תלך המכה הלוך והתעמק, וביחוד בפרקי האברים, ומבלי אשר ירגיש החולה כל כאב, ימותו ויפלו ממנו אברים אברים שלמים. זאת היא התמונה האיומה של השנהבת הגדמת (lepra mutilans)! חולים כאלה היו נקראים בפי חכמי התלמוד בשם הכללי "מוכי שהין" וכאשר נשער גם בשם "בעלי ראחן" (2).

(1) הדברים האלה לקוחים מספרם של העברא וקאפאזי שזכרנו למעלה צד 58.

(2) בתוספתא אהלות פרק ט"ז: "החלליה (חגבצת) הקרובות בין לעיר בין לדרך, אחד הודשת ואחד ישנות טמאין, מפני שהנשים קוברות שם את נפליהן ומוכי שהין את אבריהן" (בגמרא בתרבות הובא הטעם הזה בשם רבי חנינא). ברור הדבר כי במוכי שהבת התוספתא מדוברת; אבל מזה אין עוד ראיה, כי בכל מקום שזכר בתלמוד מוכי שהין חכמה רק על מחלת השנהבת. בתלמוד (כחיובות ט"ז) נמצא מפורש: "חניא א"ר יוסי: שה לי זקן אחד מאנשי ירושלים; "עשרים וארבעה מוכי שהין הן, וכלן אמרו חכמים חשמיש קשה להן ובעלי ראחן קשה מכלם". במדויב רבת (ויקרא ט"ז ט"ז) הובא מאמר דומה לזה: "ארשב"ג: פעם אחת תייתי מהלך בדרך מטבריא לציפורי, מצאני זקן אחד ואמר לי: כ"ד מיני שהין הן ואין לך קשה לחשמיש חמשה חוץ מבעלי ראחן בלבד". נתבונן נא עתה איזה מחלה כנו חכמי התלמוד בשם ראחן? ד"ר ראבינאוויץ בתרגומו הצרפתי לתלמוד יאמר (T. I. p. 209) כי השם ראחן הוא מן ראה ויסמן מחלת העינים. אבל זה יחנגר למה שנאמר בתלמוד בכחובות (שם): "ומאי סימנא? דלפן עיניה, והויבי נחיריה ואייתי ליה רורא מפומיה ורמי דידיבי עליה". לפי זה צדק ד"ר לעזרי בסח"מ לחל' ומד' באמר כי השם ראחן היא מלת וינחה Rhuton שתוראחה זיבת ריר. ד"ר בערגעל בספרו (Die Medicin der Talmudisten, S. 50) ואמר כי ראחן היא המחלה המסוכנת והטראת (Can) maleus, שמתדבקה מן הסוסים החולים בה אל האדם. אבל מה ענין חשמיש אצל בעלי החולים בקדחה של רקבון מסוכנת מאד? אולם אם נעריך אלה מול אלה: את סמני בעלי ראחן שנתן התלמוד עם סמני בעלי השנהבת שהבאנו למעלה בשם העברא וקאפאזי המשיתים לפי תומם, אז קרובה החשערה מאד שבעלי הראחן הם הם בעלי השנהבת חמישנות. כאשר אמרנו למעלה, חשבו היופאים הקדמונים את בעלי השנהבת לטטופי זימה, ועל כן גם קראו למחלה זו בשם סאטיריאזיס. עתה אמנם ידענו כי הפריון הקדמונים בדבר הזה על המדה, אבל אם נזכור כי לחולים כאלה יחסי באברי המשגל חוש חמישנות וההרגשה, אז

ו) עוד נגע אחד נחאר לפני הקורא, נגע שיש לו יחס אל ענין הקירחנו אך על פי שלא אל מפלגת נגעי הספחת ויחשב. הנגע הזה נקרא בשם בהקת, leuce, vitiligo בפי הקדמונים, בעברו של הפרופיסור מינדל¹⁾ על עור הבשר וילדו כתמים לבנים ועגולים שהולכים ומתרחבים מסביב. וכאשר יפגשו הכתמים זה בזה יתאחדו יחד, וכן יכסו חלק גדול מהגוף ולפעמים יכסו כמעט את כלו. אם יגיע הכתם אל מקום מכוסה בשער, על הראש או על הזקן או בבית השחי, אז יתפך השער לבן כשער איש זקן. המחלה הזאת, שיקרה לרופאים לראות אותה רק לעתים רחוקות מאד, אין בה לא כאב ולא סכנה, איננה מתחלחלת מאבות לבנים ואיננה מהדבקת מאדם לאדם, עד שיותר נאה לה השם „מום“ מהשם מחלה. העור במקום הבהרות איננו משחנה בסגולותיו כלל, איננו שפל מן העור ולא גבוה ממנו, לא רך ולא קשה ממנו, לא לח ולא יבש ממנו ואין עליו לא קליפות ולא קשקשים. כל עקרה של מחלה זו הוא, כי על פי סבות בלתי ידועות לנו יכלה ויאבד אבק הצבע השחור, הנמצא בלשכות השער ובלשכות מכסה העור של אדם בריא, ועל כן ילכין העור במקום הנגע וגם השערות השחורות יהפכו על פי רוב לבנות. ובדבר הזה לבד דומה הנגע הזה אל הכתמים שנגלו לפעמים במחלת השנהבת. זולת זאת אין כל יחס ביניהן. הבהקת לא תרפא לעולם והבהרות הלבנות תשארנה כמו שהן עד ימי זקנה ושיבה.

נבין מדוע אמרו חכמים שקשה החשמיש מאד לבעל ראתן. אם התאווה שדפה על היכולת — אין לך דבר קשה מזה.

חכמי החלמוד חשבו את מחלת הראתן גם למחלה מתדבקת מאד, ובכתובות (שם) נאמר: „מכריז ר' יוחנן: הזותרו מזוכרי בעלי ראתן! (ובדבר הזה כיון ר' יוחנן שחי במאה השלישית לסת"ל לדעת רופאי הדור הזה, שנמנו וגמרו שהזוכרים השוכנים על איש חולה במחלה מתדבקת יוכלו להביא את המחלה הזאת על איש אחר). ר' זירא לא הוי יתיב בזיקה (במקום שיוכל להגיע הרוח המנשב מן המקום שיושב בעל הראתן), ר' אליעזר לא עייל באחליה, ר' אמי ור' אסי לא הוו אכלי מביטי דחיא מבואח“. עד כה גדל פחדם מפני המחלה המסוכנת הזאת, ועד כה גם גדלה ידיעתם מהדרכים שתפשט מחלה מתדבקת בכלל.

פה עלי' להעיר עוד דבר אחד. למעלה ראינו כי חז"ל כנו בשם צרעת את הפסאריאזיס שהיא מחלה מתחלחלת, עתה אוכיח כי גם הראתן היחה נקראת בשם צרעת. במדרש רבה (בראשית מ"א) נאמר: „וינגע ה' את פרעה ננעים גדולים, ר"ל בשם בר קפרא (בר קפרא מנודע היה רופא) אמר: פרעה בראתן לקח. אמר רשב"ג: מצאני זקן אחד מוכח שחין בצפורן ואמר לי: מ"ד מיני שחין הם, ואין לך קשה מכלם שתאשת רעה לו אלא ראתן בלבד, ובו לקת פרעת. ר"א תני לה בשם ר"א בן יעקב: שמענו בפרעת שלקה בצרעת“. ובזיקרא רבה (פס"ז) הובאו הדברים שנאמרו בגמרא על בעלי ראתן — ונקראים שם בשם מצורעים: „ר' יוחנן אמר: אסור לילך במזרחו של מצורע ד' אמות, ור"ש אמר: אפילו מאה אמה (בשעה שחרות יוצא מן המקום ההוא). ר"מ לא אכיל ביעי מן מבואח דמצורע, ר' אמי ור' אסי לא הוו עיילי למבואחי של מצורע, ריש לקיש כד הוה תמי' חד מנהון ב מדינת א מרגם לחון באבנייא, א"ל: פוק לאתריך לא תזהם ברייתא, דתנא ר' חייא „בדד ישב“, „לבדו ישב“ וכו'. תנו רואים פה בפירוש שבעלי ראתן הם הם המצורעים, והם הם שישבו חוץ למדינתא, ועליהם קראו את הכתוב בתורה „בדד יושב“ וחשבו את הראתן למחלה מתדבקת.

¹⁾ את החלק השני מספרו Проказа и песь שהזכרנו כמה פעמים, הקדיש הפרופיסור הנכבד לשאלת הצרעת האמורה בתורה, ואחרי הביאו בכור הבקורת את כל דברי החכמים שקדמוהו בשאלה זו, חרץ משפט כי הצרעת היא הויטיליגה. לבריה שאיננה לא מחלה מתחלחלת ולא מחלה מתדבקת, ובדבר הזה ישען על דברי חכמי המשנה שלפי דעתם הצרעת היא רק כתמים לבנים. האמת נחנה להאמר כי ראיות חזקות מצא לי הפרופיסור בדברי בעלי המשנה. ובדבר הזה היה לו לעזר זקן חכמינו, הרופא והסופר הנעלה ד"ר ראובן קולישער. אל התשערת הזאת עוד נשוב להלן.

אחרי אשר נבקש מאת קוראנו סליחה על אשר הלאינו אותו בפרקים הקודמים בדברי הלאים ונגעים, נשוב אל שאלחנו.

בספרי היפוקראט ובספרי שאר הרופאים הקדמונים נפגוש שלשה מיני נגעי העור כמעט תמיד ביחד. Leuce, (בהרת לבנה), lichen, (אבעבועה), lepra (קשקשת). מדוע זה נהרו שבעים הזקנים ויוסף פלאוווס משלש השמות האלה רק בלעפרא לבדה לתרגם בו תמיד את השם צרעת בכל מקום שיזכר בכחבי הקודש? או נהפוך את השאלה הזאת ונשאלנה באופן אחר: שבעים הזקנים ויוסף פלאוווס אמנם חרגמו את השם צרעת בהשם לעפרא, יען ראו יום יום כי מצורעים כאלה יגורשו מחוץ למחנה. אבל מה היה לו אבדו לנו תרגום של ע' הזקנים וספרי יוסף פלאוווס, כמו שאבדו או נגזזו ספרים רבים אחרים, פרי עבודת סופרינו בימים מקדם – הנה נשאל, האם תהיה לנו הצדקה, בקראנו בשים לב את כחבי הקודש לאמר: כי הצרעת הוא נגע מכוסה בקשקשים, כי צרעת ולעפרא שניהם דבר אחד הם? התורה אומרת כי הצרעת היא נגע לבן, אבל הלא גם הויטיליגה (leuce) היא לבנה.

יש לובן ויש לובן; פצע כי יהיה בעור אדם או מכה טרויה שהשתיה לא לבד את מכסה העור המרוקם מלשכות הרצפה, כי אם גם את רשת-מלפיוני עם פיטמותיה, אם תעלה ארוכה למכה כזאת, אז העור החדש אשר ימלא את חסרון העור הנשחת לא ירוקם עוד מלשכות הרצפה (אפטליה), כי אם מרקמת החבור של שטיח עצם העור. כאשר תגלוד הצלקת אז בראשונה תהיה לבנה אדמדמת, מפני שצינוריים של דם רבים עוברים בחוכה, אבל מטבע רקמת החבור הוא להתכווץ ולהצטמצם, ובמדה שתתכווץ הצלקת יתכווץ וילחצו גם צינורי הדם העוברים בה, ועל כן תחפץ הצלקת מעט מעט ללובן החלב, אלא שהוא נוצץ מעט. נקל להבין כי על הצלקת הנרקמה כלה מרקמת החבור לא יוכלו השערות לשוב ולצמוח, כי גזעי השערות הלא ירוקמו גם כן מלשכות הרצפה המתהפכות לחומר הקרן, ובאשר אין לשכות הרצפה שם לא יצמח גם השער. נקל להבין גם כן כי הצלקת צבעה לבן מצבע העור הבריא, יען כי יחסר לה אבק חומר הצבע המפוזר בלשכות הרצפה של מכסה העור.

הנה כי כן שלשה מיני לבנוניות הם; לבנונית הויטיליגה, לבנונית הצלקת ולבנונית של בהרת מכוסה בקשקשים. והנה רואים אנחנו כמה פעמים בכחבי הקודש את הגיון הלשון „מצורעת כשלג“⁽¹⁾ עתה נשאל איפוא: איזה משלש המינים האלה דומה יותר אל לובן השלג? מי שראה רק פעם אחת בימי חייו את מחלת הפסאריאזיס, לא יפסח גם רגע אחד על שתי הסעיפים. הנוכל לאמר על כתם הויטיליגה כי הוא לבן כשלג? לא ולא, על כתם כזה נוכל לאמר כי הוא לבן כקרום הביצה, כי הוא לבן כצמר, אבל לא כשלג. הויטיליגה היא חלקלקת, והשלג הוא מחוספס⁽²⁾ (шероховат, rauh, asper). הויטיליגה לא תשנה את טבע העור,

⁽¹⁾ שמות ד' ו', במדבר ו"ב ו', מלכים ב' ח' כ"ז.

⁽²⁾ ימים רבים נצטערתי כי לא מצאתי מלה עברית לחמושג asper שמתנני לחמושג חלק, עד שבא אוהבי הנכבד הבלשן הגדול ר' יעקב בן ישראל איזרילסאן והראה לי כי שם החומר מחוספס

אבל מאשר יחסר במקום הכתם חומר הצבע, על כן יהיה מכסה העור שם יותר שקוף מאשר הוא בעור בריא, ועל כן יזרח שם אודם הדם מבעד מכסה העור בכל תקפו ותלזה לו לבנונית הנוטה בצבעה לעין השושן, שאינה דומה כלל ללבנת השלג.¹

למעלה בארנו כי שאת, ספחת ובהרת הם שמות של סמנים כוללים ולא שמות של מחלות מיוחדות, גם אמרנו כי השמות האלה לא יוכלו לסמן סמנים דקים הטעונים טביעת עין יתירה של מומחה ובעל נסיון להבחין ביניהם, כי אם סמנים פשוטים ונכרים גם להמון העם. בעזר התרגומים העתיקים התבאר לנו כי השאת היא צלקת שהיא עמוקה מעור הבשר (ע' זקנים ואונקלוס), כי הספחת היא קליפה של קשקשים שהיא טפילה ונספחה אל העור (יב"ע והפשיטא) והבהרת היא נגע הדומה לכתם בחיר. והנה באה הקבלה העתיקה, שהיתה מסורה בידי החכמים כנראה עוד מימי הסופרים הראשונים, כי באמת אין פה שלשה מראות נגעים כי אם שנים בלבד.² או בדברים אחרים: הספחת איננה מראה בפני עצמה, כי אם טפילה להשאת ולבהרת, יען כי השאת והבהרת רק אז תהיינה לנגע צרעת, אם תהיינה מכוסות בספחת של קשקשים לבנות. "במתניתא תנא — יאמר התלמוד (שבועות ו') הטיל הכתוב לספחת בין שאת לבהרת, לומר לך: כשם שטפילה לשאת כך טפילה לבהרת." אולם יען יקרה כי השאת, ר"ל הצלקת העמוקה, תהיה לפעמים חלקה בלי ספחת ולפעמים יהיו גם כתמים בלי ספחת של קשקשים, על כן יהיו מראות הנגעים שנים שהן ארבעה: שני מראות מחוספסים ומנוסים בקשקשים, האחת עזה כשלג (למשל הפסאריאזיס), שניה לה כסיד ההיכל (שאר הנגעים המתקלפים) ושני מראות חלקים ובלתי מחוספסים — נקרום הביצה שהוא חלק ואינו מבריק (למשל הויטיליגה) והשנית כצמר לבן שהוא חלק ומבריק (למשל צלקת נושנת של מכה).³

הוראחו — asper, rauh. שורש חשם חספ, שהוראחו בסורית חרס ומזה מחוספס = היות דומה להרס, כלומר בלתי חלק. ומזה גם חשם הספניחא דגוגא — קשקשה של דגים, שהושאל גם על קליפות הקשקשים שעל עור האדם המנוגע. בשבת (קל"ג - קל"ד) נמצא: „אמר שמואל: האי מאן דמשי אפיה ולא נגיב טובא נקטא ליה חספניחא“, ר"ל הגרב היבש או החרס. אגב אורחא נעיר כי מאמר שמואל זה לא אבד את ערכו עד היום.

¹ אחותו בת אמו של כותב המאמר הזה חלתה במחלת הויטיליגה בשנת השלש עשרה לימי חייה אחרי מחלה אנושה מאד. רק כעשר שנים אחרי חלחתה ראיתי אותה בפעם הראשונה, ואז כבר נתפשטה בחקקה כמעט בכל עור בשרה. לאשרה כסחה בחקקה את כל ראשה ואת פניה וגם את חלקה צוארה. ועל כן אף כי היחה שחרחורת (ברוניטוז) מיום הולדתה, נשתנת מראת פניה וחה לבנונות (בלאנדינה), כל ערי ראשה מלבד קווצות אחדות שנשארו שחורות כעורב הפכו לבן ככסף טהור, איש לא יאמר עליה כי היא מצורעת כשלג. ולוא היינו בזמן שביית המקדש היה קים, מסופק אני מאד, אם היח נמצא כהן אחד בעולם שהיה גוזר עליה לשבת בחד מחוץ למחנה.

² פה נזכור לקרואינו כי ע' הזקנים יתרגמו שאת או ספחת או בהרת כך: *ὄλη ὀφθαλμίας* *ἢ ἐπιλευγής*, כאלו היחה חסרת אצלם המלה „או“ בין שאת ובין ספחת (בס"א חסרת גם מלה החבור *ἡ*) ויהיה לפי תרגומם שיעור הכתוב כך: שאת של ספחת או בהרת, מה שמחאים עם הקבלה: מראות נגעים שנים וכו'.

³ כאשר נתבונן בשום לב בדברי רז"ל בעניני הנגעים אז נוכח כי החמונת הלימודית „מראות נגעים שנים שחם ארבעה“ היא עתיקה לימים מאד (הדמיון „כסיד ההיכל“ בח' הידיעה שפירושו בית המקדש, כבר יוכיח על זה). אולם בימי חבור המשנה כבר נסחפקי החכמים בפירושה,

אולם זו היא משנה ראשונה. המשנה האחרונה נטתה מן הדרך הזאת כלה, מטעמים ועל פי אופנים שנבארם להלן.

ופירשו אותה זה בכה וזה בכה. גם בהמשנה עצמה כבר נמצאה מחלוקת בין החכמים ובין רבי מאיר אם השאת היא כצמר לבן או כקרומ הביצה. אולם בתספרא לפרשה זו נמצא פירוש אחר לחזונית הלימודית „מראה נגעים שנים שהם ארבעה“ המשונה מאד מפירוש המשנה. בפירוש הספרא אין גם זכר לכל הדמיונות שהביאה המשנה. וז״ל: „שאת זו שאת, בחרת זו בחרת, ספחת זו שני לבחרת, ומראהו עמוק שני לשאת. מה לשון שאת מוגבהת כמראה הצל שהוא גבוה (כצ״ל) ממראה החמה, מה לשון עמוק עמוק כמראה המה שהיא עמוקה (כצ״ל) מן הצל, מה לשון ספחת מפילת, שנאמר ספחתי נא אל אחת הכהונות“. בעל המאמר הזה כנראה יפרש את השם „שאת“ כיב״ע (שומא וקיפא), גבוה המתנשא על שנת העור. פירוש המאמר „מראה נגעים ב׳ שהם ד׳“ לפי הספרא יהיה כך: השאת היא אבעבועה או גבוה המתנשא על העור יחיה מאיזה צבע שיחיה, שניה להשאת היא מה שנמוך ושפל מן העור כמו הצלקת העמוקה והלבנה. הבחרת היא כחם חלק, שניה לו היא הספחת המחוּספת והמכוסה בקשקשים שהן טפלות ונספחות להעור. (וחגאין מלבר״ם ואחרים שמפרשים טפלה בלשון רבוי, כלומר שצריך לרבות דבר מה ומתפלפלים מה צריך לרבות אם קרום ביצה או צמר לבן, מרוב פלפולם לא שמו לב אל פירוש המלות).

אבל יש עוד פירוש קדמון אחד לארבעת המראות השונות מאד מפירוש בעלי המשנה ותחסיפתא. המשנה אומרת כי ארבעת המראות שאמרו חכמים הם מראות של חנוכה עצמו, אבל שער לבן מטמא בכל המראות, ואפילו של שיבות זקן המתחיל להלבין, שלבן ושחור מעורבים בו יחד, ותהרגום הירושלמי המיוחס ליונתן בן עוזיאל יפרש את הכתובים באופן כזה שארבעת המראות: עז כשלג, כסוד החיכל, כקרומ הביצה וכצמח נאמרו על השער הלבן, וכן הוא מתחיק את הכתובים „ושער כננע הפך לבן“: ושערא אתהפוך למיחור כחלנא, או איתתפוך למיחור כעמריא או בקרומא דביצה וכו׳. מכל זה נראה כי הפירוש האמתי של המאמר הלימודי „מראות נגעים שנים שהם ארבעה“ כבר נשכח מלב תופשי התורה.

אולם דבריו הספרא שאת מוגבהת כמראה הצל שהוא גבוה ממראה החמה וכו׳ קשה מאד לפרשם. אם נקח את הדברים כמו שהם (כמו שעשו מפרשי התורה ואחם יחד הפרופסור מינך), כלומר השאת איננה גבוהה מן העור, והעמוק איננו עמוק מן העור, ורק הם נראים כך כמד שהחמה נראית עמוקה מן הצל, והשאת שהיא צל (מדוע היא צל אם לשפתם היא לבנה?) נראית מוגבהת מעל העור – אז נסתבך בסבך של החפוכות והפכים שלא נוכל לתחליץ מהם, כמו שארתי למעלה. נפלא הדבר, התורה אומרת: „ואם בחרת לבנה היא . . . ועמוק אין מראה מן העור“, והם המפרשים אומרים, כי הבחרת היא עז כשלג, וא״כ תלא היא צריכה להראות עמוקה מאד. התורה כורכת את השאת ואת הבחרת יחד ואומרת: והיה במקום השחין שאת לבנה או בחרת לבנה – שפעם „מראה שפל מן העור“, ופעם „שפלה איננה מן העור“ והם אומרים כי השאת היא דומה לצל, וא״כ איננה לבנה, והיא צריכה להראות תמיד רק גבוהה מן העור. אחרים מן המפרשים נסד לרפא את השבר הזה לאמר, כי השאת בעצמה היא עמוקה (כלומר נראית עמוקה) מן העור מפני שהיא לבנה. אבל היא נראית גבוהה בערך אל הבחרת שהיא עז לבנה מטמא. אמנם ריח של פלפול חזק נודף מן החירוף הזה, עד שאין אדם של טעם יכול לעמוד מפני ריחו. הגע בעצמך: העם שדבר עברית (יתחורר חלא דברה בלשון בני אדם) קרא לבחם לבן ממדרגה ידועה בשם שאת, כלומר מוגבהת (לשיטתם) אף על פי שהיא נראת עמוק מן העור שמסביב, אלא שאם נעריך אותו מול בחם אחר שהוא לבן יותר ממנו, וא״כ עוד עמוק ממנו, או יתראה הבחם הזה גבוה ונשא מאד, ועל כן יקרא בפי העם שאינו מעריך כלל את חנוכה הזו אל אחר – שאת, כלומר מוגבהת.

אבל מלבד זאת, הרעיון הזה בכלל (ר״ל כי החמה היא נראית עמוקה מן הצל והלבן הוא נראה עמוק מן השחור) אצ״פ שהפרופסור מינך מעיד על אמיחתו – אין לי כל יסוד וכל שורש בחוקי הראות (optica) ובטבע העצבים שמסחפפים בחוך העין. כנודע יש מחזה אחד בטבע הראות נפלא מאד. אם נקח שני מריבעים ברוחב אצבע שוים בצמצום זה לזה, אחד מניר לבן ואחד מניר שחור, ונדבק את המרובע השחור על גליון של ניר לבן ואת המרובע הלבן על גליון של ניר שחור, אז המרובע הלבן יגדל בעינינו מן המרובע השחור, אצ״פ שאם נמדוד אותם במחוגה נוכח כי שוים המה זה לזה בדיוק. החכם אֶלְבֶּרֶט שהריבך לחקור על דבר המחזה הזה, והוכיח כי סבתו הוא

נשאל עתה איפוא אל איזה מן הנגעים המכוסים בקשקשים, שתארנו אחדים מהם למעלה, קראה התורה בשם צרעת וצותה לשלח את החולים בה לשבת בדרך מיוחדת למחנה?

הצרעת שבתורה לדעתי איננה מחלה מיוחדת, כי אם קבוץ של מחלות שונות זו מזו, שהצד השווה שבהן הוא כי תוכלנה לפעמים להתדבק מאדם לאדם. אבל מכל המחלות האלה, כנראה מקריאת הכתובים, מחלה אחת היתה ביחוד לנגד עיני המחוקק ואלוה כיון את רוב דבריו, והמחלה הזאת היא — האבעבועה הגוזזת, מפני שבה נמצאים כל שלשת סימני הטומאה שמסר המחוקק להכהנים: מראה הנגע עמוק מן העור, השער יהפך ללבן, ועלולה היא גם לפשיון שיחגלה על פי רוב במשך שבוע אחד או שבועים. המחלה הזאת תוכל לבוא גם בעור הבשר וגם על הראש והזקן¹⁾ ועלולה היא גם להרפא. ויען כי המחלה הזאת תשלוט תמיד בבתים שהחום והלחות מצויים שם במדה מרובה, על כן נראה תמיד על קירות בתים כאלה קומנית של פטריות — שהם בלי ספק צרעת הבתים האמורה בתורה. קומנית כזאת תצמח גם על הבגדים ונעלי העור המונחים בבתים לחים כאלה (עייין מה שהבאנו למעלה בשם Heumann). יש לשער כי המחלה הזאת היתה מצויה מאד אצל יוצאי מצרים, שישבו ימים רבים בארץ גושן באקלים חם ובין יאורים ואגמי מים, ואפשר שהיה הנגע הזה מתגלה אצלם בתמונה יותר חזקה ואכזרית מאשר אצלנו. אולם גם ההגיון, גם המעשים יוכיחו לנו כי לא האבעבועה הגוזזת לבדה היא הצרעת שבתורה; כי הצרעת תכלול עוד מחלות מתדבקות רבות.

מדוע לא תארה התורה לנו את כל המחלות האלה בסימניהן המובהקים למען נוכל להכירן? אבל המחוקק האלוהי לא חפץ לתת לנו פרק בדערמאטולוגיא, לא זאת היא מטרת התורה ללמד את העם דעת בסדרי הטבע ובחזיונותיה, השמים שמים

בחקי האירידאציא, שלא פה המקום לבארם, לא ראה מעולם שהמריבץ הלבן יהיה נראה לו עמוק מן הנליון השחור, ולהיפך. ובאמת אם נשאל שלשה אנשים מן השוק: מה הוא גבוה החמה או הצל? אז יאמר האחד כי החמה היא גבוהה מן הצל, והשני — כי הצל הוא גבוה מן החמה, והשלישי — כי יראה את שניהם על שטח אחד, לא נמוך ולא גבוה זה מזה. הנני אומר זה על פי הנסיון.

כשאני לעצמי הנני מבאר לי את מאמר הספרא על דרך זו. הנני משער כי אצל הרופאים העברים הקדמונים היו חשמות חמה וצל שמות מלאכותיים לסמן בהראשון את המקום הלבן (הצללקת המרכזית) שבנגעי העור, ובשני — את המקום הכהה והארמדם שבהם, כמו השבעת האדומה והזר של אבעבועות בנגעים העלילים לפשיון, כמו בנגע הזאבת ובנגע הגוזזת. נזכור נא כי חזר האדם המקיף את הנגע הוא באמת גבוה מן העור. ויכול להיות כי אל חזר הוא כיון בעל המאמר בתוספתא וקרא אותו בשם שאת, ואומר: מה לשון שאת? מוגבהת כפשוטה, כמראה הצל (ארמדם כהה או אמוץ כהה) שבנגע, שהוא גבוה ממראה החמה (כלומר מן הצלקת הלבנה שבמרכז הנגע), מה לשון עמוק? עמוקה כפשוטה. כמראה החמה, כלומר הצלקת שחיה עמוקה מן הצל. מאמר התוספתא „מראה הנגע עמוק ולא ממשו עמוק“ יחזן רק בהגוזזת שבה המקום הלבן שבמרכז הנגע איננו עמוק מן העור, רק עמוק מן חזר האדם שמשביב, אבל הוא נראה עמוק מן העור.

¹⁾ גם הפרופיסור מינך, שלפי דעתו צרעת העור היא הויטיליגה, מודה כי צרעת הראש והזקן היא האבעבועה הגוזזת.

לח' והארץ נתן לבני האדם לחקור ולדרוש בה עד מקום שכת שכלו יגיע. המחוקק האלהי נתן לנו רק הוקים ומשפטים „אשר יעשה אותם האדם וחי בהם“ ואשר ישמרן על האדם למען לא תדבק בו הרעה, ועל כן נתנה התורה סמנים מוללים לכל המחלות המתדבקות ובארה לנו את התנאים שעל פיהם יוכלו בעלי מחלות כאלה להזיק לאחרים.

לא כל חולה במחלה מתדבקת יזיק לאחרים, למשל החולה במחלת העגבת (Syphilis) לא יזיק לאחרים בהבל פיו, ואם ישב אצלו איש ימים רבים בחדר אחד לא יחלה. אולם אם תחיינה על גופו מכות טריות שמוציאות מחוכן לחה האוצרת בתוכה את ארס המחלה, אז אם תפול טפה קטנה מלחה זו על עור אדם בריא, ותדבקתהו הרעה. ממששים בכל יום ידענו כי הילד החולה במחלת הסקרלטינה יוכל להזיק לילדים אחרים בסוף מחלתו הרבה יותר מאשר בתחלתה. כי בסוף המחלה יתקלף עור החולה וקשקשים לבנות כסובין או קשקשת של דגים נושרות ממנו, והקשקשים האלה הן הן שנושאות את ארס המחלה מן החולה אל הבריא. אם נתבונן בקשקשי נגד הגזזת על ידי שפופרת מגדלת, אז נראה כי הן מלאות כלן בצמחי הפטריות הדקות שהן ורק הן לבדן הן סבת המחלה.

הספחת (ר"ל הקשקשים) והבשר החי (ר"ל מכה טריה), הם לפי זה הסמנים היותר נכבדים בין סמני הצרעת. או בדברים אחרים: הספחת ובשר החי הם התנאים היותר נחוצים שעל פיהם יוכל המצורע להחשב לאיש שיוכל להזיק לאחרים, אם אין אחת משתי אלה — לא יוכל המצורע להזיק לאחרים, ואז מדת הרחמים דורשת לבלי הרחיק את החולה מקרוביו ושאריו בשרי.

אבל יען כי נגעי ספחת ונגעי בשר חי יוכלו להיות גם במחלות בלתי מתדבקות, על כן מסר המחוקק להכהנים עור שלשה סמני טומאה: שער לבן, מראה עמוק ופשיון.

1. שער לבן הוא סמן בלתי חמידו בנגעי עור הבשר. לא כל בני האדם שוים בדבר הזה; יש אנשים בעלי שער ויש אנשים שעורם חלק ושער עור בשרם דומה למוד דק, עד שקשה להבחין אם שחור הוא או לבן. על עור הנשים לא יראה כמעט כל שער, ויש מקומות בגוף האדם שלא יצמח בהן שער לעולם כמו העפעפים וכפות הידים והרגלים. מכל נגעי עור הבשר ידענו היום רק שלשה שיהפכו שער שחור ללבן. האבעבועה הגוזזת, מחלת השנהבת והבהקת (Vitiligo). אבל הבהקת לא תבוא עם ספחת של קשקשים ועל כן לא על נגעי הצרעת תחשב.¹⁾

2. מראה עמוק הוא סמן מובהק למחלת השנהבת ולמחלת הזאבת ולהאבעבועה הגוזזת, אעפ"י שלפעמים יחסר בהן הסמן הזה. אבל הוא לא יראה לעולם לא בהגרב ולא בהספחת הפשוטה ולא בהבהקת.

¹⁾ אין כל ספק בעינינו כי לא בכל העתים והזמנים מלא העם אחרי מצות התורה, כי גרוש המצורעים יהיה רק על פי כהנים מומחים לדבר — ברבות הימים גרש העם מעצמו את האנשים שנראו בעיניו כמצורעים, או המצורעים בעצמם החרקו מן החברה, כמו שנראה זאת גם היום במדינת טורקיסטאן (כמו שמספר לנו הפרופיסור מינץ) ובכל שאר מדינות המזרח. לכל הפחות לא נשאר לנו גם ספור אחד בכחבי הקודש ובחלמודים, שיהא איש מובא אל חכהן למען יגזור עליו לשבת או לחסר. במצב כזה נחטבה עם הצרעת האמתית גם צרעת מדומה, והבהקת (ויטיליגה) שהיא לבנה ויש בה שער לבן נחשבה גם היא ברבות הימים בעיני העם לצרעת.

3. הפשיון או התרחבות הנגע מן המרכז אל הסובב — הוא סמך מובהק להאבעבועה הגוזזת, ולחספתח הפשוטה ולהזאבת אעפ"י שיוכל לבוא גם בהבקת. אבל לעולם לא יבוא לא בהגרם ולא בנגעי העגבת השונים במראיהם מאד. על דבר מחלת העגבת (Syphilis), שנסו אחדים מהרופאים למצוא את עקבותיה בפרשת צרעת לא נוכל להגיד מאומה, כי כשם שלא נוכל להוכיח מן הכתוב במופתים נאמנים את מצואותה בימי מתן התורה, כן לא נוכל גם להכחישה. המחלה הזאת חגלה במראות רבים שונים מאד, ועל כן יוכלו גם דברי הכתוב לכוון אליה, אם אך יודע לנו מן הצד כי היתה המחלה הזאת מצויה גם אצל המצרים והיונים הקדמונים.

ט.

נסה נא עתה לעבור על פני הכתובים ולראות אם מתושרים הם על פי השערתי.

ב) „אדם“. יהי מי שיהיה ואפילו אשה וקטן ואפילו גר תושב (הראב"ט) שכיון שחלה במחלה מתדבקת ויכול להזיק לאחרים. „כי יהיה בעור בשרו“ גם באיש ובמקום שלא יצמחו שערות (ספרא) „שאת“, ר"ל הריסה וחסרון בעור הבשר, כמו מכה וצלקת עמוקה, „או ספחת“, ר"ל קליפה של קשקשים הנספחות אל העור, „או בהרת“, ויהיה זה בעור בשרו לנגע צרעת“, ר"ל למחלה מתדבקת על ידי נגיעה ונקראת בפי כל בשם צרעת מפני שהיא לבנה ומחוספסת כשלג; „והוא (בעל כרחו) אל... הכהן...“

ע"ד הבהרת האדומה או הלבנה.

ג) „וראה הכהן את הנגע... ושער בנגע הפך“ לבן כמו שיהיה זה בנגע הגוזזת, ולפעמים בכחמי השנהבת, או שיהיה „מראה הנגע עמוק מעור בשרו“, כמו שיהיה זה בנגעי הגוזזת והזאבת, „נגע צרעת היא“, שבאה על ידי נגיעה ותוכל להזיק לאחרים, „וראהו הכהן וטמא אותו“.

ד) „ואם בהרת לבנה היא — מכוסה בקשקשים — בעור בשרו ועמוק אין מראה מן העור“, כמו שתהיה זאת לפעמים בנגעים האמורים למעלה, ואשר תהיה חמיד בהגרם ובהספתח המצויה (psoriasis), וגם הסמן השני שער לבן יחסר, „והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים“.

ה) „וראהו הכהן ביום השביעי והנה הנגע עמד בעיניו“ ונשאר כמות שהוא, „לא פשה בעור“ מסביב, כי אם פשה, אז ידע שהוא גוזזת או ספחת מצויה¹). ואולי גם זאבת, „והסגירו הכהן שבעת ימים שנית“.

ו) „וראה הכהן אותו ביום השביעי שנית והנה כחה הנגע“, שנקלפו ממנו הקשקשים הלבנות והעור שב לאיתנו, וגם „לא פשה הנגע בעור“, אות הוא כי נרפאה המחלה כלה, ולא תוסיף חת כחה בעור הבריא, כמו שנראה כזאת

¹ ואעפ"י שהספתח המצויה היא מחלה בלתי מתדבקת, אבל לפעמים חדמה הגוזזת להספתח המצויה כל כך, עד שאי אפשר למראית עין להבדיל ביניהן ורק בעור השפופרת המגדלת נוכל להבדיל ביניהן. כי בקשקשי הגוזזת ימצאו החוטים הדקים של הפטריאות שהן סבת המחלה, מה שאין כמותן בהספתח. אולם בידי הכהנים הקדמונים לא היתה עדי שפופרת מגדלת, ועל כן היתה נחשבת בעיניהם לנגע צרעת.

לפעמים במחלת הגזזת ובמחלת הספחת המצויה, ומה שנראה כמעט תמיד בקליפות של הגרב היבש שאין בו טומאה כלל. „וטירו הכהן, מספחת היא“ ר"ל קליפה פשוטה (Crusta), „וכבס בגדיו“, מראה מדבר פן דבקו בגדיו קליפות וקשקשים של האבעבועה הגוזזת שהיתה בגופו או של שאר מחלות, אם היו כל החולים הטעונים בדיקה נסגרים בבית אחד שנקבע לדבר זה, „וטירו“.

ז) „ואם פשה תפשה המספחת בעור אחרי הראתו אל הכהן“. מה שיקרה בכל המחלות שהזכרנו למעלה.

ח) „... וטמאו הכהן צרעת היא“.

ע"ד השאת.

ט) „נגע צרעת כי תהיה באדם והובא אל הכהן“.

י) „וראה הכהן והנה שאת (צלקת) לבנה בעור והיא הפכה שער לבן“, באיזה מקום בעור בשרו כמו שיהיה זה בנגעי השנהבת, או שלא נראה שער לבן רק „ומהית בשר חי“, כלומר מכה טריה „בשאת“, כמו שיהיה זה בשנהבת נושנת או בנגע הזאבת. בשאת לא זכרה התורה את הסימן של מראה עמוק מפני שזה מובן מעצמו, כי הוראת המלה שאת היא עמיקתא כתרגומו של אונקלוס, וכמו שנזכר למעלה. רק בבהרת יש שהנגע הוא עמוק מן העור, ויש שאינו עמוק.

יא) „צרעת נושנת היא בעור בשרו“ וכו'.

ע"ד הספחת הכללית.

יב) „ואם פרוח תפרח“¹ בימים מעטים, „הצרעת בעור וכסתה הצרעת את כל עור הנגע מראשו ועד רגליו לכל מראה עיני הכהן“, מה שיקרה לראות רק או בהשפחת הכללית (Psoriasis universalis) או בהגרב הכללי (Eczema universalis).

יג) „וראה הכהן והנה כסתה הצרעת, (כלומר הקשקשים), את כל בשרו וטהר את הנגע, כלו הפך לבן טהור הוא“. מפני שבכל המחלות הידועות לנו אין גם אחת שיתכסה בה כל הגוף בקשקשים לבנות ובזמן קצר מלבד הגרב והשפחת המצויה שהן בלתי מחדבקות כמו שהורה הנסיון.

ע"ד הבשר החי.

יד) „וביום הראות בו“ כלומר בהאדם המנוגע באיזה נגע שיהיה „בשר חי וטמא“.

טו) „וראה הכהן את הבשר החי וטמאו. הבשר החי טמא הוא“ מפאת עצמו, מפני שהלחה הארסית הנוזלת ממכה טריה תוכל להדביק את המחלה לבני אדם אחרים.

טז) „או כי ישוב הבשר החי ונהפך ללבן“, מפני שהתכסה בצלקת ...

¹ הפעל פרוח בהשאלה להתנלות הנגעים הזנה רק על דבר אשר יחגלה בזמן קצר, כהמלה היוונית Efloratio שמשמשת לענין זה, ולא יחכן להשתמש במלה זו לנגע המחלה על העור מעט מעט במשך ימים רבים כמו הווטיליגה.

ז) „וראהו הכהן והנה נהפך הנגע (האדום) ללבן, וטהר הכהן את הנגע“, אחרי שאין מקום לפחד פן יזיק לאחרים.

ע"ד השחין.

יח) „ובשר כי יהיה בו בעורו שחין ונרפא“, מה שיקרה בהרבה מחלות מתדבקות, למשל, בראשית החגלות השנהבת תראינה על העור אבעבועות גדולות שנרפאות מהר, ומשאירות אחריהן כתמים בעלי צבע שונים. כמו כן בהזאבת יש שיתפכו הרצנים שיולדו בהנגע מהר למכות טריות, שתוכלנה להרפא גם הן. וגם האבעבועה הגוזזת אם תבוא במקום שיצמח שער עב תהפך לפעמים גם לשחין אנוש מאד. אבל גם שחין שבא אחרי מכה בידי אדם יוכל למשוך אחריו התפתחות של שפחת מצויה.

יט) „והיה במקום השחין שאת לבנה“, מה שאין דרכה בכך. כי השאת, ר"ל הגלד החדש והרך בטרם יתהפך לצלקת גמורה, הוא תמיד אדום, ופה השאת לבנה מפני שהיא מכוסה בקשקשי הגלד הנקלפות מעל העור. „או בהרת לבנה אדמדמת“, מפני שמספר הקליפות והקשקשים הלבנות הוא מעט, ועל כן נשקה מביניהן הגלד הרך והאדום.

כ) „וראה הכהן והנה מראה (של השאת) שפל מן העור (כמו שיהיה בנגע הנזוזת והזאבת)“, או שעה הפך לבן“ כמו שיהיה בכחמי השנהבת הבאים אחרי שחין האבעבועות או בנגע הנזוזת „וטמאו הכהן, נגע צרעת היא בשחין פרחה“.

כא) „ואם יראנה הכהן והנה אין בה שער לבן, ושפלה איננה מן העור והיא כהה“. ואם כן אין לחשוב את הבהרת גם לשפחת מצויה שדרכה להיות לבנה כשלבג — „והסגירו הכהן שבעת ימים“.

כב) „ואם פשה תפשה בעור וטמא הכהן אותו, נגע היא“, כי הפשיון היה נחשב תמיד לסימן של נגע או מחלה מתדבקת.

כג) „ואם תחתיה תעמוד הבהרת לא פשתה, צרבת (קליפת) השחין היא“. כי בכל שחין, יהיה מאיזה סבה שתהיה, בטרם תחבשל הצלקת כל צרכה, אפשר שיחלקף הגלד החדש והרך פעמים רבות מבלי אשר יורה הדבר הזה על מחלה מתדבקת.

פרשת המכוה (מפסוק כ"ד עד פסוק כ"ח) מפורשת כפרשת השחין בלי כל שנוי, ורק שם אחד חדש עלינו לפרש בו, והוא השם מחיה: השם מחיה הוראתו גדול הבשר שבא למלא את החסרון בהעור. כנודע יבדילו הרופאים היום שלש מדרגות במכות האש. המדרגה הראשונה היא מכוה קלה שתעורר רק דלקת קלה בהעור שיחאדם, ואחרי יום או יומים ישוב לאיתנו. המדרגה השניה היא אם החום יפעל על השטיח העליון של העור, והקרום העליון או קרום הקרן יתנשא מעל העור בתמונת אבעבועות גדולות או קטנות מלאות נסיוב או מוגלה, רק השטיח השני הנקרא בשם רשת של מלפיגי לא ישחת ולא יחרס. במדרגה זו, אחרי אשר תקרע האבעבועה ותחלקף, תחגלד המכוה בקרום חדש שלפעמים יחלקף גם הוא, אבל סוף סוף ישוב העור לאיתנו מבלי אשר ישאר עליו כל רושם וכל צלקת.

אולם בשם מדרגה שלישית יכנו הרופאים כל מכוה חזקה, אם על ידי פעולת החום נשתחו ונהרסו לא לבד קרום הקרן והרשת של מלפיגי, כי אם גם הפיטמות של עצם העור המרוקם לא מלשכות הרצפה כי אם מרקמת החבור. כאשר תרפא מכוה כזאת, אז על פי רוב יצמח הבשר הבא למלא את חסרון העור במדה נפרזה מאד, ועל המכה יראו גבנונים של בשר בתמונת הרים ועמקים. וגם הצלקת החדשה תהיה לפי זה לא חלקה כמישור, כי אם מלאה גבנונים. נקל להבין גם זה, כי בצלקת של מכוה ממדרגה שלישית לא יצמחו שערות לעולם, כי השערות יצמחו רק במקום שעוד לא נהרס מכסה העור המרוקם מלשכות הרצפה ועוד לא נהרסו גם כן נרחיקי השערות.

לפי זה מאמר הכתוב: „והנה נהפך שער לבן בבהרת ומראה עמוק מן העור“ לא יתכן במכוה ממדרגה השלישית, כי אם במכוה ממדרגה השנייה. אבל המדרגה השנייה לא תשאיר אחריה צלקת לבנה לעולם — ואיך יאמר הכתוב „והיתה מתית המכוה בהרת לבנה“? אין זאת כי אם מאשר היא מכוסה על פי רוב בקשקשים לבנות של הגלד הנקלף תמיד. ואת הקליפות האלה יקרא המחוקק בשם צרבת המכוה.

ע"ד הנתק וגזוזת הראש.

הנתק היא מחלה ידועה לנו, כי היא היא הגזוזת אשר תהיה בעור הבשר, והנקראת בשם (Herpes tonsurans)¹, כי תגזז ותנתק את השער במקום המנוגע. אולם לפי הנראה מן הסמנים שנותן לנו המחוקק האלהי מראה עמוק ושער צהוב דק, יוכלל השם נתק שתי מחלות שונות: את האבעבועה הגזוזת ואת צרעת הראש הנקראת בשם Favus.

בנגע הגזוזת מראה הנגע איננו עמוק מן העור, כי אם בשטח אחד עם העור או גבוה מעט ממנו. השער איננו צהוב כי אם לבן כמו מכוסה באבק עמילן. וגם איננו דק, ונהפוך הוא, הוא יראה עב מעט משער בריא, מפני שהלל השער הוא מלא בחוטי הפטריאות.

צרעת הראש (Favus) היא ג"כ מחלה מתדבקת מאד ותלויה גם היא בצמחי פטריאות, הדומות לחוטים דקים ומעוקלים הנמצאים במספר עצום מאד בקשקשי הנגע הזה. קשקשי הנגע הן ממראה צהוב כגפרית, ודומות בתבניתן לקערות קטנות ששוליהן מוגבהים מעט למעלה, ומקיפים כל שעה ושעה, עד שידמה כאלו השער יוצא ממרכז הקערה. השערות יתדקקו וישתנו במראהן ולפעמים למראה אדמדם צהוב. גם ינתקו ויגזזו כאשר יגזזו השערות בנגע האבעבועה הגזוזת², וכאשר יתקלפו (על ידי חכוך בידים) הקשקשים השקערוורות ממקומן, יפול אתן יחד גם השער הדק והגזוז, ובמקומו תעשה צלקת. שמראה שפל מן העור, ואשר תשאר קרחה

¹ כן היא גם דעת הפרופיסור מינד, אולם הוא יחשוב כי רק בתגוזת לבנה הכתוב מדבר מה שלא יתכן לדעתנו, וגם הרמב"ן מפרש שצרעת הראש היא טינא בלעז, Tinea שחיא Favus. בביאור השם נתק לא נחלקו המבארים, כי הפעל נתק הוראתו קריעת ותלישה, כמו „כאשר ינתק פחיל הנעורה“ (שופטים ט"ז ט').

² דק לקוי קצר דברי רבי עקיבא, ר"י בן נורי אימר אפילו ארוך (מסכת נגעים פ"ק י" מ' א').

לעולם, בעת אשר על הקרחה הנשארת אחרי הגזוזת יוכל שער שחור לשוב ולצמוח, אחרי אשר מקומו לא יעשה צלקת.

עזה אבאר את הדברים על סדר הכתובים.

(כט) „ואיש או אשה כי יהיה בו נגע בראש או בזקן“. דקדק הכתוב להזכיר פה את האשה. יען כי הסמן של שער לבן בנגעי עור הבשר יוכל להיות נראה רק על עור האיש, ששערות העור הדקות כמוך נכרות בו, בשעה שבעור האשה אין השער הזה נכר כלל, ורק בנגעי הראש האיש והאשה שוים זה לזו.

(ל) „וראה הכהן את הנגע והנה מראהו (במקום שנקלפו הקשקשים) עמוק מן העור ובו שער צהוב דק (במקום שלא נקלפו עור הקשקשים) וטמא אותו הכהן“ מפני שמחלה מתבקת היא מאד; „נתק הוא, צרעת הראש או הזקן הוא“ ר"ל Favus, פארשי.

(לא) „וכי יראה הכהן את נגע הנתק“, את הנגע שנתקו ונגזזו השערות בו „והנה אין מראהו עמוק מן העור“, כמו שיהיה זה במחלת הגזוזת, ובתחלת המחלה גם בצרעת הראש, אבל גם „שער שחור אין בו“, ועל כן לא נוכל לדעת אם נרפאה המחלה כבר או לא, „והסגיר הכהן את הנגע שבעת ימים“.

(לב) „וראה הכהן את הנגע ביום השביעי והנה לא פשה הנתק (כי הפשיון הוא סמן לשתי המחלות שזכרנו גם יחד) ולא היה בו שער צהוב ומראה הנתק אין עמוק מן העור“.

(לג) „והתגלח, ואת הנתק לא יגלח“, והסגיר הכהן את הנתק שבעת ימים שנית, יען כי המחלות האלה יש אשר תתרחבנה אך לאט לאט, וביחוד תתרחב כן צרעת הראש.

(לד) „וראה הכהן את הנתק ביום השביעי והנה לא פשה הנתק בעור ומראהו איננו עמוק מן העור“, ואם כן אין כאן גם צלקת, ולכן ברור הדבר שהיתה פה האבבעויה הגזוזת שנרפאה כלה, „וטוהר אותו הכהן, וכבס בגדיו (פן דבקו בהם הקשקשים עם חוטי הפטריאות שבהן שיוכלו להזיק גם לאנשים אחרים) וטהר“.

(לה) „ואם פשה יפשה הנגען בעור אחרי טהרתו“, מפני שזרע הפטריאות נשאר כמוס באחת הגומות של השער, ואחרי כן שב לתחיה ויצץ ציץ ויגמול פטריאות חדשות.

(לו) „וראהו הכהן והנה פשה הנגע בעור, לא יבקר הכהן לשער הצהוב“, מפני שהשער הצהוב איננו סמן מובהק, ולפעמים יחסר הסמן הזה לגמרי, ומלבד זה אין הסמן הזה מצוי בהאבבעויה הגזוזת בשעה שהפשיון הוא סמן כולל לשתי המחלות ולא יכזב לעולם, ועל כן „טמא הוא“.

(לז) „ואם בעיניו עמד הנתק ושער שחור צמח בו נרפא הנתק... טהור הוא“. (לח) „ואיש או אשה כי יהיה בעור בשרם בהרות בהרות לבנות“ (שאין מראה הנגע עמוק מעור הבשר).

(*) „כיצד מגלחין את הנתק? מגלח חוצה לו ומניח בו שערות סמוך לו, כדי שיהא ניכר אם פשה“ (משנה נגעים פ"י מ' ה').

לט) „וראה הכהן והנה בעור בשרם בהרות כהות“, שאין בה קשקשים לבנות, אע"פ שהן לבנות, „בוהק הוא פרח בעור“. זאת היא הויטילוגה שהיתה נקראת אצל היוונים הקדמונים בשם Alphas, כמו שחרגמו שבעים הזקנים — „טהור הוא“ מפני שהויטילוגה איננה מחלה מתדבקת.

מז) „והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיה פרומים וראשו יהיה פרוק, ועל שפם יעטה (שלא יזיק בהבל פיו — הראב"ע) וטמא טמא יקרא“, כדי להזהיר את העם לבל יקרבו אליו לנגוע בו.

מו) „כל ימי אשר הנגע בו יטמא“, ולא מאשר גזר עליו הכהן יטמא כי אם „טמא הוא“ מפאת עצמו. „בדד ישב (ולא עם אשתו) מחוץ למחנה מושבו“.

אחרי אשר ערכנו את פירושונו על הפרשה השלש עשרה מתורת כהנים, נחשוב לא למותר להביא בזה דעת שני רופאים שכתבו בשנים האחרונות את פירושם לפרשה זו, ואשר דעותיהם שונות מדעתנו מאד.

הראשון הוא החכם המנוח הד"ר י"מ ראבינאוויץ ז"ל בתרגומו הצרפתי של התלמוד מסכת נגעים. כמוני יחשוב גם הוא, כי הצרעת היא נגע של קשקשים על העור, אף על פי שלא יבאר את היסודות אשר הוא נשקן עליהם. בלתי ספק נשקן הד"ר ראבינאוויץ על הוראת השם Lepra שבו יתרגמו שבעים הזקנים את השם צרעת. כמוני יחשוב גם הוא כי „בשר חי“ הוראתו מכה טריה וזאת יוכיח בראיות נכוחות שאין עליהם לפי דעתי כל תשובה, וכמוני יחשוב גם הוא כי הספחת היא קליפה של קשקשים. אולם רק עד פה אנחנו הולכים שלובי יד, מכאן ואילך דרכינו מתחלקות. ראבינאוויץ יחשוב כי הצרעת היא מחלה אחת ולא סוג של מחלות. והמחלה הזאת היא השנהבת של היונים שחשבה המחוקק האלהי למחלה מתדבקת, ומדוע רק המחלה הזאת? יען כי השנהבת של היונים תקרא היום בפי הרופאים גם כן בשם לעפרא. בדבר הזה הראה ראבינאוויץ לעין כל, כי נעלמו ממנו תולדות השם הזה ומוצאו. אולם החכם הזה ברוב ידיעותיו המצוינות בכל ענפי הדעת נכשל בפעם הזאת. בכל שנות עבודתו בשדה הספרות ישב האיש בפאריז, וכפי הנראה לא ראה חולה במחלת השנהבת מעודו, ועל כן בבואו לישוב את שיטתו על סדר הפסוקים, יכשל על כל שעל ושעל וגם לא ידע במה יכשל. בבואו לבאר פסוק זה או אחר, יביא לו לראיה מאמרים מקבילים מדברי הרופאים היוונים הקדמונים על

(*) בחוספחא נגעים (פ"ח ט' ז') נמצא: „מצורע מותר בתח"מ בימי גמרו ואסור בימי ספרו (דכתיב וישב מחוץ לאהל ז' ימים ודרשינן אהליו זה אשתו), רבי יוסי ב"ר יהודה אומר: אף בימי ספרו אסור, קל וחומר בימי גמרו. אמר ר' חייא אמרתי לפני רבי: למדתו רבינו שלא היה יתום לעזיבתו אלא בימי חלומו, אמר לי: אף אני כך אמרתי“. ובחולין קמ"א נאמר סתם: „מצורע אסור בתשמיש חמשה“. ובירושלמי שבת (פ"א ח' ג'): „תני, ר"ש ב"ר אליעזר אומר: עד היכן פרצה טהרה שגא' כי מעט אשר היה לך לפני ויפרוץ לרוב, שלא נזח לאמר שלא יאכל מדור עם הטמא, אלא אמרו לא יאכל חוב עם חובה, חוב עם מצורעת מותר“, וישב מחוץ לאהל“ ולא מחוץ לאהל, מצורע עם זבה אסור מצורע עם מצורעת אסור“. המאמר הזה ראוי לשים אליו לב. הכתוב השוח בענין הצרעת חמיר את האשה לאיש, ורבותינו דרשו וישב מחוץ לאהל כדי להתיר תשמיש למצורעת. אע"פ שכל הפרשה כלה נכתבה בלשון זכר. במקום אחר אבאר מה ראו חכמינו לתוציא בדרושם את הכתוב מידי פשוטו.

דבר הלעפרא (ובדבר הזה הראה בסיאור נפלאה מאד), ולא ידע ולא יבין כי הלעפרא של הרופאים ההם איננה השנהבת כלל, כי אם מחלות אחרות הרחוקות מהשנהבת כרחוק מזרח ממערב.

אבל ראבינאוויץ יחשוב, כי גם הצרעת שבמשנה היא מחלת השנהבת ולא אחרת, כי היוכל לעלות על דעת איש שבעלי המשנה ידברו במחלה אשר לא כתובה בתורה? ובבואו לפרש את דברי המשנה והנה נגלה לפניו דבר נפלא מאד. בעלי המשנה יחשבו את הצרעת למחלה בלתי מתדבקת, בשעה שהתורה תחשוב אותה למחלה מתדבקת, כמו שנראה ברור מכל החוקים והמשפטים ע"ד הצרעת.

ראיותיו של הד"ר ראבינאוויץ חזקות ונכוחות מאד, ואלו הן:

1. המשנה (נגעים פ"ג מ"א) אומרת: „הכל מטמאין בנגעים חוץ מן העכו"ם וגר תושב". ואם מחלה מתדבקת היא, מה לי עכו"ם מה לי ישראל? אין זאת כי אם חשבו את חוקי הצרעת רק לענין דתי בלבד.⁽¹⁾

2. „חתן שנראה בו נגע נותנים לו שבעת ימי המשחה" (נגעים פ"ג מ"ב), ואם מחלה מתדבקת היא איך יתנו לו לזהם את אשתו החדשה.

3. המשנה (שם פ"ה מ"א) אומרת: „כל ספק נגעים טהור", ואם מתדבקת היא הלא ספק נפשות הוא, כי יוכל לזהם אחרים.

4. „התולש סמני טומאה עד שלא בא אצל כהן טהור" (שם פ"ז מ' ד'), אבל על ידי תלישה הן לא הכחיד המנוגע את המחלה המתדבקת מחוד גופו, ומדוע זה יהיה טהור?

אל ארבע הראיות האלה נוכל להוסיף עוד כהנה וכהנה, אבל גם הראיות האלה מספיקות מאד. ומה עשה ראבינאוויץ?

בימי ראבינאוויץ חשבו רוב הרופאים כי השנהבת היונית היא מחלה בלתי מתדבקת, ועל כן ישמח החכם הזה לראות כי כיוני חכמי המשנה לדעת רופאי זמנו, ועל פי זה הוציאו את הכתוב מידי פשוטו על פי דרך הדרוש, למען יתאימו חוקי התורה עם הרעיון כי הצרעת היא מחלה בלתי מתדבקת.

כותב המאמר הזה ידע את האיש היקר הזה זכרונו לברכה, וידע כי האמין המנוה בכל לבו בקדושת התורה הכתובה והמסורה, ועל כן ותפלא מאד איך יוכל להוציא דבר זר כזה מעטו. חכמינו בעלי המשנה כיונו לדעת רופאי זמננו, והמחוקק האלהי לא כיון לדעתם?! אם השנהבת איננה מתדבקת והמצורעים לא יוכלו הזיק לאיש, מדוע צוה המחוקק האלקי להרחיקם מביתם ומצאצאיהם ולהנהילם גורל מר כזה על לא חמס עשו?

עד לא הספיק הד"ר ראבינאוויץ לפרסם את דבריו בדפוס (1880), וכבר בא הרופא נייסער (1879) והוכיח לעין כל כי סבת מחלת השנהבת הוא המחג (Bacillus leprae) שמצא כבר לפני זה הרופא האנסקן. למן היום ההוא קימו וקבלו הרופאים לחשוב את השנהבת למחלה מתדבקת.

לו היה הד"ר ראבינאוויץ חי אחנו היום, כי עתה שאלנו אותו: מי איפוא כיון לדעת רופאי זמננו, התורה הכתובה או המסורה?

⁽¹⁾ Les docteurs de la mischna pensaient donc qu'à leur époque, les lois bibliques concernant la lèpre ne devaient être considérées que comme lois cérémonielles (Législation du Thalmud etc. T. V. p. 403).

לדעתנו אנחנו, כיוני גם שתיהן התורה הכתובה והמסורה גם יחד לדעת הופאי זמננו. המחוקק האלהי צוה להרחיק מן החברה את החולים שיוכלו להזיק לה, וחכמינו בעלי התלמוד צוו להכריז ולהודיע כי כל איש פרטי יזהר מזבובי בעלי-ראתן (שהם לדעתנו בעלי השנהבת) ושלא ישב איש במקום שינשב הרוח העובר עליהם, ושלא לאכול דברים הבאים מן המבואות שישבו שם בעלי הראתן. כאשר באינו, הצרעת שבתורה כוללת מחלות רבות ושונות וחכמינו בעלי המשנה, מטעמים שנבאר להלן, בררו מכלן רק מחלה אחת וקראו לה בשם צרעת, או יותר נכון בשם בהרת.

יא.

מחורבתו של הד"ר ראבינאוויץ ז"ל לקח רופא אחר אבנים לבנות את שטתו בבאור הפרשה השלש עשרה, שטה השונה משטת ראבינאוויץ מן הקצה אל הקצה. הפרופיסור מינד בספרו שהזכרנו פעמים רבות, יאמר גם הוא כי הצרעת שבתורה היא רק מחלה אחת, ולא סוג של מחלות, אבל היא איננה השנהבת (וזה אמת ונכון; אם הצרעת היא מחלה אחת אז לא תוכל להיות השנהבת) כי אם הויטיליגה, אשר קראנו אנחנו בשם בהרת, יען כי לפי דעתנו היא היא הבהק האמור בתורה.

לדעת ה' מינד הצרעת שבתורה איננה מחלה מתדבקת; את בעלי הויטיליגה צוה המחוקק האלהי לגרש מהספח בנחלת החברה, לא מאשר יזיקו לאחרים, כי אם מאשר הכתמים הלבנים על עור בשרם נחשבים לאות עונש מאת האלהים. השער הלבן אשר יראה לפעמים בכתמי הויטיליגה הוא הסימן המובהק והיחיד לנגע זה. השאת והבהרת הם שמות נרדפים לכתמים לבנים. והספחת? הלא בכל אופן יורה השם הזה על דבר נוסף ונספח אל הנגע, והויטיליגה הלא נקיה היא כעצם השמים לטוהר. על זה יענה ה' מינד בשם הד"ר ה' קולישער, כי הספחת לא נזכרה גם פעם אחת בכל מסכת נגעים. אבל התורה הלא תזכיר שני סמנים שיבואו תמיד חכופים זה אצל זה: שער בנגע הפך לבן ומראה הנגע עמוק מעור בשרו, ואם הצרעת היא רק מחלה אחת, אז על כרחנו אנו צריכים לאמר, כי הסמנים האלה יוכלו לבוא בה או שניהם יחד או לכל הפחות כל אחד ואחד בפני עצמו. ובהויטיליגה הכתם הוא בשטח העור לא גבוה ולא נמוך ממנו. למען צאת מן המבוכה הזאת יפנה ה' מינד לעזרת המבארים הקדמונים. „מראה הנגע יראה עמוק מעור הבשר, מפני שהוא לבן כמראה המה העמוקה מן הצל“. וישען על מאמר התלמוד (כמו שהבאנו לעיל, עיין לעיל) שהעור הלבן יקרא בשם עורב העמקי. אבל כבר הוכחנו כי דרך הביאור הזה מלאה חתחים ופחים אין ספורות. אבל יש עוד ביאור אחד להמאמר ומראה הנגע עמוק, כי הרוואה את הנגע ידמה לו כי הנגע יוצא מעומקו של העור, יען כי השער הלבן יצמח מעומק העור, ויהיה פירושו של נגע עמוק כמו ים עמוק שאין מובנו כי שטה הים הוא שפל מן החוף, כי אם שהמים הם עמוקים. אבל מה יעשה ה' מינד עם המאמר ומראה שפל מן העור (פסוק כ' כ"א כ"ו), האם יאמר כי שפל הוא כמו שהים הוא שפל? כן לא יאמר איש בשפת עבר.

את השם „בשר חי“ יבאר ה' מינד לא כדעת כל המפרשים — מכה טריה, כי אם

בשר-חי — עור בריא. מדוע יהיה עור בריא סמך של טומאה, מדוע יהיה עור בריא סמך של צרעת נשנת, זאת לא נוכל להבין. גם אין מן הצורך להבין זאת, אחרי כי הצרעת שבתורה איננו דבר שיסודתו בחכמת הרפואה וידיעת המחלות וסגולותיהן, כי אם גזירת המחוקק, גזירה היא ואין אתה רשאי להרהר אחריה.

אבל אנחנו נרהיב בנפשנו עוז להרהר אחריה, ועל כן נשאל את ה' מינך את השאלות האלה:

1. מדוע בחר המחוקק מכל נגעי העור בהויטיליגה לבדה, שהיא מחלה בלתי מצויה ורק לעתים רחוקות יקרה לרופאים לראות אותה. מדוע תהיה הויטיליגה שהיא גם איננה מחלה, כי אם מום בלבד — לאות עונש מאת האלהים. מינך אומר: יען כי היא תשחית את תואר פני האדם. אבל הזאבת והשנהבת של היונים, וגם הגרב הפשוט הלא ישימו את המנוגע לשמה ולזוזה אלף פעמים יותר מן הויטיליגה, והשתים הראשונות, הן גם מחלות מתדבקות ומסוכנות לכל הנוגע בהן.

2. מדוע מכל נגעי עור הבשר בחר המחוקק רק בהויטיליגה הבלתי מתדבקת ומנגעי הראש והזקן בחר המחוקק בהאבעבויעה הגוזזת שהיא מתדבקת? האם הגרב והספחת של הראש (crusta lactea) יפים ממנה? אם היתה האבעבויעה הגוזזת מצויה אצל העברים הקדמונים — (וזהו לדעתי דבר שאיננו מוטל בספק) הלא היתה נראית לפעמים גם על עור הבשר. ובנגע הזה הלא נמצאים כל שלשת הסמנים האמורים בתורה: שער לבן, מראה עמוק ופשוט וגם בשר חי נמצא בו, במובן של כל המפרשים וגם במובן של הפרופיסור מינך (עור הבריא במרכז הנגע), ובמה נופלת היא הגוזזת מן הויטיליגה?

3. התורה אומרת (ויקרא י"ד ג'): „וראה הכהן והנה נרפא נגע הצרעת מן הצרוע“. והויטיליגה הלא לא תרפא לעולם. האומנם יצוה המחוקק דבר שאי אפשר שיבוא לעולם, דבר שאיננו בטבע המציאות כי אם יוכל לבוא על ידי מעשה נסים? ואם יאמר כן הפרופיסור מינך, אז נוכיח לו כי היה הדבר הזה במציאות ומעשים בכל יום.

אחד התנאים, רבי טרפון, הנודע לנו במדותיו הנעלות ובאהבתו להאמת, העיד בעצמו כי טהר שלשה מצורעים במקל ברוש אחד, ואת המקל הזה הראה לתלמידו, למען ילמד ממנו הלכה בדבר שכבר הדל להיות לו אורה בחיים. ועדות איש כרבי טרפון נאמנה עלינו מאד.

4. נאמנה עלינו גם עדות חכמי החלמוד (עיון לעיל) כי בעלי הראתן היו נקראים מצורעים והיו יושבים מחוץ לעיר ובני האדם היו בורחים מהם למען לא תגע בהם המחלה.

אנחנו נחשוב את הראתן למחלת השנהבת; אבל יהיה הראתן מה שיהיה, בכל אופן בעלי ראתן אינם בעלי ויטיליגה. בעלי הראתן הם מוכי שחין והויטיליגה אין בה שחין, בעלי הראתן עיניהם זולגות דמעה, מנחיריהם תזל לחה, וריר יורד מפייהם. ובעלי הויטיליגה הם אנשים בריאים ושלמים בכל אבריהם.

5. בראות אהרן את מרים אחותו מצורעת כשלבג אמר אל משה: „אל נא תהי כמת, אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו“. מדבריו אלה אנחנו

רואים כי פחד פחד פן תביא הצרעת את מרים לידי מכות טריות ולידי המקת
הבשרי. האם לא ידע אהרן כי הויטיליגה לא תביא בעקבותיה דברים כאלה?
6. הפרופיסור מינד לא ישים לב לזה, כי ע' הזקנים יתרגמו את השם צרעת
תמיד בשם לעפרא. אל ע' הזקנים הוספנו אנחנו עוד עד נאמן אחד, את יוסף
פלאוויוס הכהן. ה' מינד יאמר כי לא נדע היום איזה מחלה הייתה נקראת אז
היפוקראט והרופאים הקדמונים בשם לעפרא, וע"כ לא נוכל גם לדעת אל איזה מחלה
כיונו ע' הזקנים. לא פה המקום להרחיב את הדברים בביאור המקומות בספרי
היפוקראט ששם נזכר השם הזה. אין כל ספק כי ביאורו תמיד פשוטו כמשמעו,
lepra, הוראתו squama או קשקשים על העור. אם קשה לנו למצוא מחלה
אחת שיכנוני אליה כל המקומות, אשר יזכור בו היפוקראט את השם הזה, הוא
מאשר היפוקראט לא כיון בשם לעפרא אל שום מחלה בעולם, כי אם אל סימן
כולל למחלות רבות ושונות, ובכלל עד אריטאוס הקפודקאי לא היו מחלות בעולם,
כי אם סמני מחלות. אחד מן הסמנים האלה הייתה הלעפרא של היונים והצרעת
של העברים.

י.ב.

אבל, ישאל הקורא, סוף סוף מה נעשה להמשנה אשר לא תזכיר לא את הספחת
ולא את הסמן של מראה עמוק, ותבדיל בין ארבעה המראות של נגעים לא מחלות
שונות מסוימות בסמניהן, כי אם ארבע מדרגות של צבע הלבן. מה נעשה להמשנה
שתחשוב את הצרעת למחלה בלתי מתדבקת ותחיר להחתן ללכת אל הופתו בטרם
ילך אל הכהן להראות לו את נגעו?

אבל האם זו בלבד עשו החכמים בעלי המשנה? הנה לפניכם משל אחד. לאיש
אחד נגלה כתם לבן של וויטיליגה על המצח, סמוך אל הראש ושער לבן אין בו,
מפני שבכלל לא היו שערות על מצחו. לו שאל הכהן עצה מהפרופיסור מינד, כי
עתה הגיד לו בלתי ספק לסגור את המנוגע שבעת ימים, ואם יפשה הנגע למעלה
לפאת הקדקוד, אז יהיו לו שני סמני טומאה כאחד, פשיון ושער לבן, וההלכה
מטהרת אותו מיד מפני „שנאמר וראה הכהן את הנגע בעור הבשר, שיהא כל
החוצה לו סמוך לעור הבשר וראוי לפשיון, שאם היה סמוך לראש ולזקן ולמכוה
ולקרה המורד אינו טמא“ (ספרא פ"ב).

אם נעריך את חוקי הנגעים שבחורה עם דיני הנגעים שבמשנה אלה מול אלה,
עוד נוסיף להתפלא. החורה מבדלת בין בהרת ובין שאת. בפסקא הראשונה היא
נותנת לנו סימני טומאה של בהרת (שער לבן, מראה עמוק ופשיון) ובהפסקא השניה
היא נותנת סימני טומאה של שאת (שער לבן ומחית בשר חי) וא"כ חושבת אותן לסוג
מחלות שונות עם סימנים שונים, אין בשר חי בבהרת ואין פשיון בשאת, והמשנה רק
בתחלת המסכת מזכרת בהרת ושאת, ובכל המסכת כולה אין גם זכר לשאת, כמו
שאיך זכר לספחת ולמראה עמוק. וכל הקאזואיסטיקה המסובכה שבמסכת נגעים
סובבת רק מסביב לבהרת כאלו אין שאת בעולם. ואם נתבונן בשום לב אל
קאזואיסטיקה זו, אז נוכח כי כלה רק מטרה אחת לה — להקל ולהקל. די לנו
להזכיר רק דברים אחדים בכל מילי דאורייתא ספיקא לחומרא, וספק נגעים טהור,
כ"ד ראשי אברין אינם מטמאין משום מחיה. ערום ונתגייר ונראה בו בהרת טהור,
היתה בקמש ונגלה על ידי פשיון טהור וכו' וכו' ...

במקום אחר („טומאה וטהרה בדת משה וישראל“) עברתי בשום לב על כל חוקי טומאה וטהרה, ותראתי כי בדברים רבים הוציאו חכמי התלמוד את הכתובים מידו פשוטם — ובכל פירושיהם הם נוטים להקל, שם גם בארתי את הסבות הגדולות והנכבדות שהביאו את הראשונים לבאר את החוקים האלה לא לפי פשוטו של מקרא, פה נסתפק לתת רק רמז קל משטתי בענין הנכבד הזה.

המחוקק האלהי בצוותו עלינו חוקי טומאה וטהרה בכלל וחוקי נגעים בפרט — רק מטרה אחת היתה לפניו: לשמור את שלום כל איש ואיש בפרט ואת שלום העם הנבחר בכלל, למען לא יעשו החלאים הרעים והנוראים שמות בהם, כמו שהיה זה דבר רגיל מאד בימים הקדמונים. „ושמרתם את מצותי ואת חוקותי, אשר יעשה אותם האדם וחי בהם“.

החוקים הטובים האלה, שנתנו מאת האלהים לטובת האומה ולאשרה, נהפכו ברבות הימים לרועץ לה. בסוף ימי הבית השני יחס הכתות והמפלגות בתוך העם פנימה ויחס העם אל עמי הארץ אשר מסביב, היו נסיבה כי מחוקי טומאה וטהרה ששלטונם בחיי העם היה חזק מאד, היתה נשקפת סכנה גדולה ועצומה לקיום העם ולקיום דתו. לולא בטלו בעוד מועד דיני טומאה וטהרה, מי יודע אם היה נשאר משונאיהם של ישראל שריר ופליט.

זאת ראו גדולי האומה ומנהיגיה. אבל לעשות תקונים בדת השבו לדבר שאין להאדם הזכות והמשפט על זה. הדת היא מאת האלהים ומי הוא האדם אשר יבוא אחריו לחקן את אשר עשה. אולם התורה בעצמה נתנה לראשי האומה את המשפט ואת הזכות לבאר את הדת, ובמצות המאמר: „לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל“, שמה לחובה על העם לשמוע בקול ראשיה, כאלו היו דבריהם דברי הדת בעצמה; וראשי האומה לכבודם ולתפארתם גם ידעו להשתמש בזכות שנתנה להם הדת לאושר העם ולקיומו.

כי קיום העם היה יקר בעיני האנשים הגדולים ההם יותר מכל כללי הדקדוק. המה ראו כי חוקי טומאה וטהרה, הטובים לאנשים פרטיים לשמור את שלומם ואת בריאותם, יזיקו להעם כולו — ועל כן דרשו את הכתובים והוציאו אותם לפעמים מידו פשוטם, ויוסיפו הלכות על הלכות שמטרתם היתה להקטין ולחמיר את פעולת החוקים האלה בתוך העם, עד שברבות הימים נחבטלו החוקים האלה מעצמם, מבלי אשר נשא אחד או הסנהדרין כולו את ידו עליהם לבטלם בפירוש וביד רמה.

ובדבר חוקי הנגעים בפרט, מלבד הסכנה שהיתה נשקפה מהם להעם כולו (את כל זה הוכחתי במקום אחר בראיות), חדלו להביא תועלת גם לאנשים פרטיים. מצב השכלת העם כבר הגיע בימים ההם למדרגה גבוהה, עד שלא היה עוד צורך לו באפטרופסים מיוחדים (הכהנים) לשמור על בריאותו. כל איש פרטי הבין אז לשמור את עצמו מכל נגע ומחלה — עד שלא היה עוד כל צורך לגרש את המצורעים האומללים מקרב בני משפחתם, בשעה שמדת הרחמים דורשת כי צאצאיהם וקרוביהם ידאגו לשלומם.

אז החלו חכמינו בכח המשפט שנתן להם „הלאו דלא תסור“ לדרוש את המקראות, ויוסיפו הלכות על הלכות ויצברו הלכות רבות מאד, שכולן באו רק

להקל, להקל ולהקל.¹ תחת כל מיני הנגעים הרבים שהיו נקראים לפניו בשם "צרת" העמידו את הצרת על הויטילוגה לבדה, שתקרה רק לעתים רחוקות מאד, וגם את הויטילוגה הגבילו בהלכות רבות אין מספר עד שלא נשאר ממנה כל מאומה.

מובן מאליו כי הצדוקים שלמראית עין אחזו בתורת משה והתנגדו לדעות הפרושים בכלל, התנגדו להם גם בניאור חוקי הנגעים. ויען רוב הצדוקים היו בין המהנים שלהם נתנה התורה את הזכות לחרוץ משפט ולטהר ולטמא את המנוגעים, לפיכך כשגברה יד הפרושים, עשו לחוק: הכל כשרים לראות את הנגעים, אלא שהטמאה והטהרה בידי כהן; אומרים לו: אמור, "טמא" והוא אומר, "טמא", אמור "טהור" והוא אומר טהור. והתוספתא מוספת: "ועל דבר זה עלה הלל מבבל" (סוף פרק א').

גרוש המצורעים מחוץ למחנה היה דבר נהוג בהאומה מימים קדמונים, ולא בפעם אחת נצחה ההלכה ההדשה את המנהג הנושן. ועל כן נפגשו עוד בימי האמוראים הראשונים את בעלי הראתן מחוץ לערי ארץ ישראל, כאשר יספרו זאת לנו חכמי האגדה. אמנם כי אין כל התנגדות בין דברי המשנה ובין דברי האגדה. חכמי האגדה יספרו לנו את הדברים כמו שהיו, וחכמי ההלכה יציעו לפנינו את הדברים כמו שהם צריכים להיות, אבל סוף סוף נצחה ההלכה את המנהג ודיני נגעים שעל פי הדין הם נוהגים גם בזמן הזה וגם בחוץ לארץ וגם בטמאי מתים², הדלו להיות אורה להם בחיים, מבלי אשר יבטל אותם סנהדרין או חכם גדול אחד. ורק כשמונה או כחשע מאות שנה אחר החורבן נשמע את אחד הגאונים בבבל משיח לפי תומו לאמר: "כי אצל אנשי המזרח ר"ל בבבל בזמן הזה אם ח"ו יהיה ת"ח מצורע אין דוחין אותו לא מביהכ"ז ולא מביהמ"מ דליכא השתא והיה מחנך קדוש"³.

עכשיו שכבר אין אנו מגרשים את המצורעים אל מחוץ לעיר, כי אם שולחים אותם אל בתי החולים, עכשיו אין אנו מתיראים עוד פן בבואנו לבאר את דברי הכתוב נגלה פנים בתורה שלא כהלכה. כי ההלכה כבר עשתה את שלה ואיננה. עכשיו נוכל לבאר את הכתוב על פי פשוטו, וזאת עשיתי במאמרי זה ככל אשר השיגה ידי.

¹ וראו: מלו באמה, שאם היה בראש הוטמו שופע הולך והולך בראש אנבעו שופע הולך והולך, אינו טמא, מכאן אמרו: כ"ד ראשי אברים שבאדם שאינם מטמאים משום מחיה וכו'. וטמא או תו: אותו הוא מטמא ואינו מטמא את החולש סמני טמאה מחוץ נגעי עד שלא בא לכהן וכו'. וכל יהא הפשיון מטמא בתחלה? ת"ל אחרי הראתו אל הכהן" וכו'. (ספרא לפרשת חוריע).

² תוספתא נגעים, פ' ח' ג'.

³ תשובת הגאונים, שערי תשובה קצ"ז.